ArcheoPro Archeologisch rapport
Nr. 12058

Centrumplan, Kerkrade
Gemeente Kerkrade
Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O);
Bureauonderzoek en verkennend booronderzoek

Rob Paulussen
Joep Orbons

Oktober 2012

ArcheoPro

ArcheoPro Archeologisch rapport
Nr. 12058

Centrumplan, Kerkrade
Gemeente Kerkrade
Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O);
Bureauonderzoek en verkennend booronderzoek

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Kerkrade, Sector Stad, Afdeling Ruimtelijke Ordening,Postbus 600, 6460 AP Kerkrade
Status: 12-10-2012

Projectcode : 12-108
Bestandsnaam : ArcheoPro, Centrumplan, Kerkrade, 2012 10 12
Opgesteld conform KNA 3.2
Archis onderzoeksmelding (OM nummer): 53.083
Bevoegd gezag: Gemeente Kerkrade
Opslagplaats documentatie: Provincie Limburg

Auteurs: Rob Paulussen, Joep Orbons
Projectleider : Rob Paulussen
Projectmedewerkers: Richard Exaltus, Rob Paulussen, Joep Orbons
Onderaannemers: nvt
Autorisatie: Drs. R.P. Exaltus; senior-archeoloog

ISSN : 1569-7363

Uitgegeven door ArcheoPro
© Copyright 2012 ArcheoPro, Eijsden

ArcheoPro
Sint Jozefstraat 45
NL 6245 LL Eijsden
Nederland

Tel : 0(0 31) 43 3672586
Fax: 0(0 31) 43 3672585

Kamer van Koophandel Limburg: 14117581
e-mail: info@archeopro.nl
www.archeopro.nl

Inhoudsopgave:

Samenvatting 4

1 Inleiding 5
1.1 Algemeen 5
1.2 Locatiegegevens 5
1.3 Onderzoek 5

2 Bureauonderzoek 8
2.1 Methode en bronnen 8
2.2 Geo(morfo)logie en bodem 9
2.3 Referentieprofiel 11
2.4 Archeologie 17
2.5 Informatie amateurarcheologen 18
2.6 Historie 22
2.7 Historische bouwdossiers en ondergrondse nutsvoorzieningen 30
2.8 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel 36
2.9 Onderzoeksstrategie 37

3 Veldonderzoek 38
3.1 Verrichte werkzaamheden 38
3.2 Resultaten en interpretatie booronderzoek 38

4 Conclusies en aanbevelingen 42

Archeologische tijdschaal 43

Bronnen 43

Literatuur 44

Bijlage 1: Boorbeschrijving 46

Samenvatting

Op 18 juli 2012 is door ArcheoPro een Inventariserend Veldonderzoek Overig (IVO-O) uitgevoerd ter plaatse van het bestemmingsplan "Centrumplan" rondom het Wijngrachtcomplex te Kerkrade.
Het archeologisch onderzoek betrof een Inventariserend Veldonderzoek Overig (IVO-O), verkennende fase met een bureaustudie. Bureauonderzoek heeft tot doel om op basis van beschikbare informatie te komen tot een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel. Het Inventariserend Veldonderzoek heeft vervolgens tot doel om het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel te toetsen door middel van veldwaarnemingen. Hiermee kan de vraagstelling beantwoord worden of binnen het plangebied (behoudenswaardige) archeologische waarden aanwezig (kunnen) zijn en of deze vervolgonderzoek en/of planaanpassing vereisen.

Het plangebied ligt op de westelijke rand van het met löss bedekte plateau van Kerkrade. Een groot deel van het plangebied ligt binnen de historische (middeleeuwse) kern van Kerkrade. Het plangebied werd tot 1976 van west naar oost doorsneden door de internationale middeleeuwse handelsweg Antwerpen - Keulen. Langs deze weg lag historische bebouwing. Met name na 1945 is het plangebied geleidelijk verder bebouwd en meermaals heringericht na sloop van de bestaande (historische) bebouwing. In 1976 is gestart met de bouw van het Wijngaardcomplex waardoor de oorspronkelijke historische bebouwing inclusief de van oorsprong middeleeuwse weg Antwerpen – Keulen (de Wijngracht) binnen het plangebied zijn verdwenen.
Volgens het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel geldt voor het plangebied een hoge verwachting (trefkans) geldt voor archeologische resten van (semi)pemanente landbouwnederzettingen daterend vanaf het neolithicum tot en met de nieuwe tijd met een accent op de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Een bijzonder complextype betreffen de resten van Romeinse villacomplexen.
Uit het bureauonderzoek blijkt dat grote delen van het plangebied door de recente bebouwing waaronder het Wijngrachtcomplex, naar verwachting dan wel met zekerheid sterk verstoord zijn. Enkel ter plaatse van het noordelijke deel van het (bestemmings)plangebied "Centrumplan" (deelgebieden A en B) zullen bodemverstorende graafwerkzaamheden worden verricht. Om de bodemopbouw en eventuele verstoringen vast te stellen, zijn binnen het noordelijke deel van het plangebied (herinrichtingszone A) vijf verkennende grondboringen gezet met behulp van een ramguts en een edelmanboor.
Uit het verrichte booronderzoek blijkt dat de bodem binnen deelgebied A buiten de voormalige bouwblokken nog gedeeltelijk intact is. Hier kunnen onder de opgebrachte puin- en slakken/sintellagen naar verwachting nog behoudenswaardige archeologische resten voorkomen. Aanbevolen wordt om binnen deelgebied A (toekomstige parkeergarage) voorafgaand aan de bouw hiervan een proefsleuvenonderzoek (IVO-P) uit te laten voeren. Dit onderzoek kan worden beperkt tot die delen waar geen sprake is geweest van recente bebouwing.
Het uitvoeren van een archeologische proefsleuvenonderzoek mag enkel gebeuren op basis van een voorafgaand opgesteld en door het bevoegd gezag goedgekeurd programma van eisen (PvE) en door een daartoe erkend archeologisch onderzoeksbureau. Bij het vervolgonderzoek dient rekening te worden gehouden met de in het gebied aangetroffen bodemverontreiniging. Het bodemonderzoek waaruit dit gebleken is, is uitgevoerd op 12 april 2012 door de firma Geonius (Zoer J.H.G. Verkennend bodemonderzoek en verkennend onderzoek asbest in bodem/puin ter plaatse van een gedeelte van de locatie Mozartstraat en Beethoven-straat te Kerkrade. Geonius Rapport MA-120203).

1 Inleiding

1.1 Algemeen

- Opdrachtgever: Gemeente Kerkrade, Sector Stad, Afdeling Ruimtelijke Ordening, Postbus 600, 6460 AP Kerkrade
- Contactpersoon: ir. H.J.C. Engelen
- Geplande ingrepen: Bestemmingsplanherziening "Centrumplan" voor de herinrichting van het Wijngrachtcomplex en omliggende percelen in het centrum van Kerkrade. Er zijn drie deelgebieden (zie figuur 2, deelgebieden A, B en C) waar werkzaamheden in de vorm van sloop van bestaande bebouwing gaan plaatsvinden. Ter plaatse van deelgebied A wordt een ondergrondse parkeervoorziening gerealiseerd waartoe de bodem tot een diepte van 1,5 tot 3,5 m beneden het actuele maaiveld zal worden afgegraven.
- Datum uitvoering veldwerk: 18 juli 2012
- Archis onderzoeksmelding (OM nummer): 53.083
- Bevoegd gezag: Gemeente Kerkrade
- Bewaarplaats vondsten: Provincie Limburg
- Bewaarplaats documentatie: Provincie Limburg

1.2 Locatiegegevens

- Provincie: Limburg
- Gemeente: Kerkrade
- Plaats: Kerkrade
- Toponiem: Centrumplan
- Globale ligging: centrum van Kerkrade
- Hoekcoördinaten plangebied:
    - 202441 / 319709
    - 202441 / 319895
    - 202660 / 319895
    - 202660 / 319709
- Oppervlakte bestemmingsplangebied: ca. 2 hectare
- Eigendom: gemeente Kerkrade, particulier
- Grondgebruik: bebouwd, braak, parkeerplaats, infrastructuur, groenvoorziening
- Hoogteligging: ± 155-157 m +NAP
- Bepaling locaties: GPS Garmin
- Onderzoeksgebied bureauonderzoek: Cirkel met een straal van één kilometer rond het centrum van het plangebied

1.3 Onderzoek

Op 18 juli 2012 is door ArcheoPro een Inventariserend Veldonderzoek Overig (IVO-O) uitgevoerd ter plaatse van het bestemmingsplan "Centrumplan" rondom het Wijngrachtcomplex te Kerkrade.
Het archeologisch onderzoek betrof een Inventariserend Veldonderzoek Overig (IVO-O), verkennende fase met een bureaustudie. Bureauonderzoek heeft tot doel om op basis van beschikbare informatie te komen tot een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel. Het Inventariserend Veldonderzoek heeft vervolgens tot doel om het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel te toetsen door middel van veldwaarnemingen. Hiermee kan de vraagstelling beantwoord worden of binnen het plangebied (behoudenswaardige) archeologische waarden aanwezig (kunnen) zijn en of deze vervolgonderzoek en/of planaanpassing vereisen.

ArcheoPro voert haar onderzoeken uit conform de hiervoor vastgelegde normen en richtlijnen en is door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) vergunning verleend tot het verrichten van bepaalde archeologische werkzaamheden in het kader van het doen van opgravingen, bestaande uit prospectie door middel van booronderzoek. Het onderzoek is uitgevoerd door drs. R.P. Exaltus (senior-archeoloog), drs. R.P.A. Paulussen (archeoloog /geograaf), ing. P.J. Orbons (senior vakspecialist).

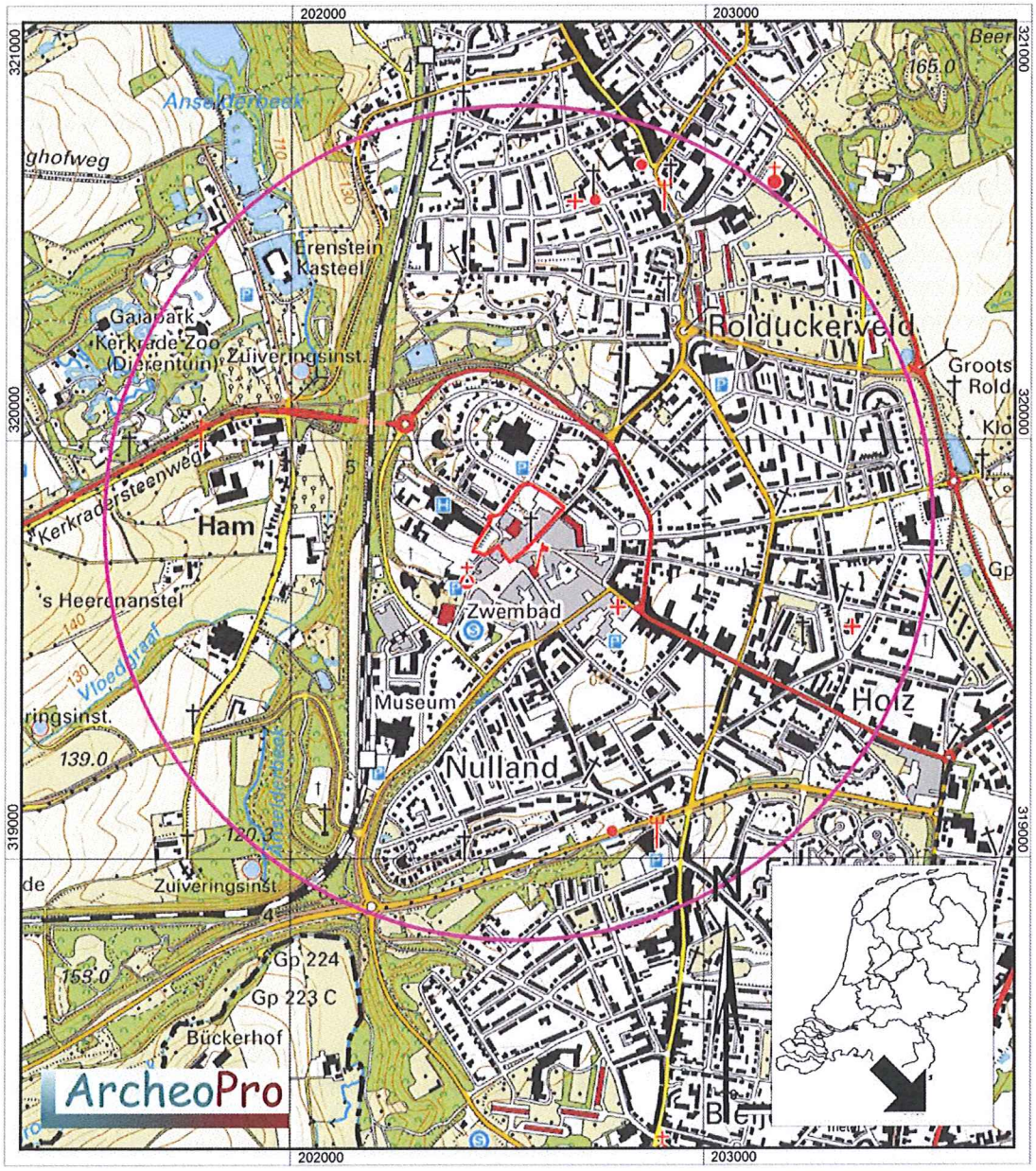

Figuur 1: De ligging van het plangebied (rood omlijnd) met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

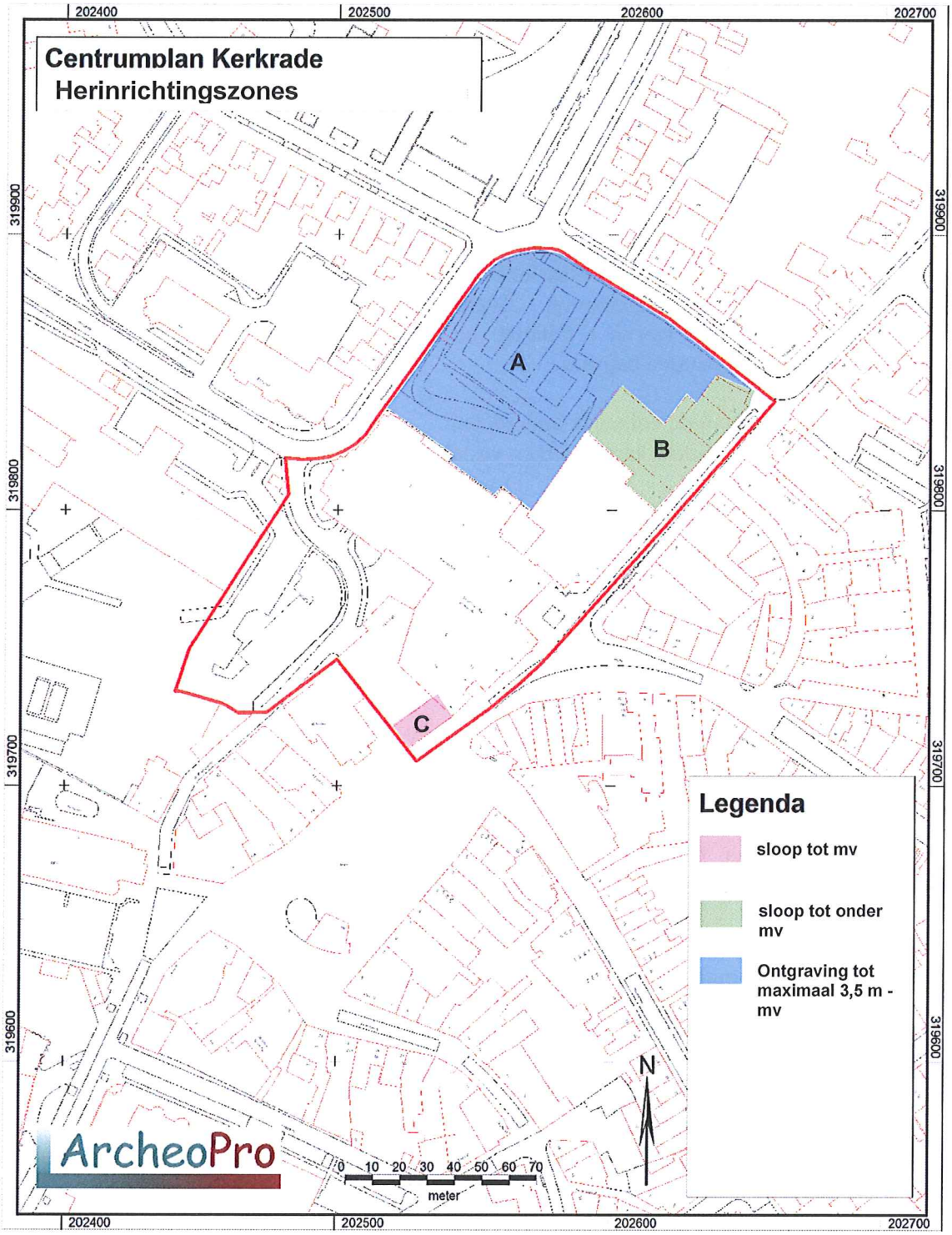

Figuur 2: Herinrichtingszones binnen het (bestemmings)plangebied

2 Bureauonderzoek

2.1 Methode en bronnen

Het bureauonderzoek wordt uitgevoerd conform de KNA 3.2, protocol 4002. Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische resten, binnen het door de opdrachtgever gedefinieerde plangebied. Het eindresultaat is een gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel met bijbehorend advies voor eventueel vervolgonderzoek dan wel planaanpassing. Dit model kan gedetailleerder zijn dan de verwachtingsmodellen (trefkansen) zoals deze op de gemeentelijke verwachtingskaarten worden gepresenteerd. In het verwachtingsmodel wordt informatie met betrekking tot de plaatselijke bodemopbouw, historische bebouwing en subrecente verstoringen meegenomen. Eventueel worden ook locale deskundigen geraadpleegd. Aan de hand van de resultaten van het bureauonderzoek kan de beste aanpak voor het veldonderzoek worden bepaald.

Het bureauonderzoek kent de volgende onderdelen:

- Afbakenen plan- en onderzoeksgebied en vaststellen consequenties van mogelijk toekomstig gebruik;
- Aanmelden onderzoek bij Archis;
- Vermelden (en toepassen) overheidsbeleid;
- Beschrijven huidig gebruik;
- Beschrijven historische situatie en mogelijke verstoringen;
- Beschrijven mogelijke aanwezigheid bouwhistorische waarden in de ondergrond;
- Beschrijven bekende archeologische en aardwetenschappelijke waarden;
- Opstellen gespecificeerde verwachting;
- Opstellen rapport bureauonderzoek;
- Afmelden onderzoek bij Archis: overdracht onderzoeksgegevens;
- Aanleveren digitale gegevens bij e-Depot, KB.

Ten behoeve van het bureauonderzoek zijn de volgende bronnen geraadpleegd (voor bronvermelding: zie ook de literatuurlijst, dit geldt ook voor de kaarten die in de tekst opgenomen zijn):

- Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN)
- Archeologische MonumentenKaart (AMK)
- ARCHeologisch Informatie Systeem (ARCHIS)
- Archeologische verwachtings- en cultuurhistorische advieskaart voor de Parkstad Limburg gemeenten en de gemeente Nuth,
- Atlas van topografische kaarten van Nederland 1955-1965, 1:50.000
- Bodemkaart van Nederland 1:50.000
- Historisch-geografische kaarten van het zuidlimburgse cultuurlandschap (Renes, 1988)
- Geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000
- Geologische kaart van Zuid-Limburg en omgeving (oppervlaktekaart), RGD, 1:50.000
- Geologische kaart van Zuid-Limburg en omgeving (Maasafzettingen), RGD, 1:50.000
- Grote historische atlas van Nederland 1:50.000 1838-1857 (Deel Zuid)
- Grote historische topografische atlas van Nederland, provincie Limburg 1:25.000 1894-1926
- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW)
- Kadastrale minuutplan met aanwijzende tafels, 1832
- Tranchotkaart 1805

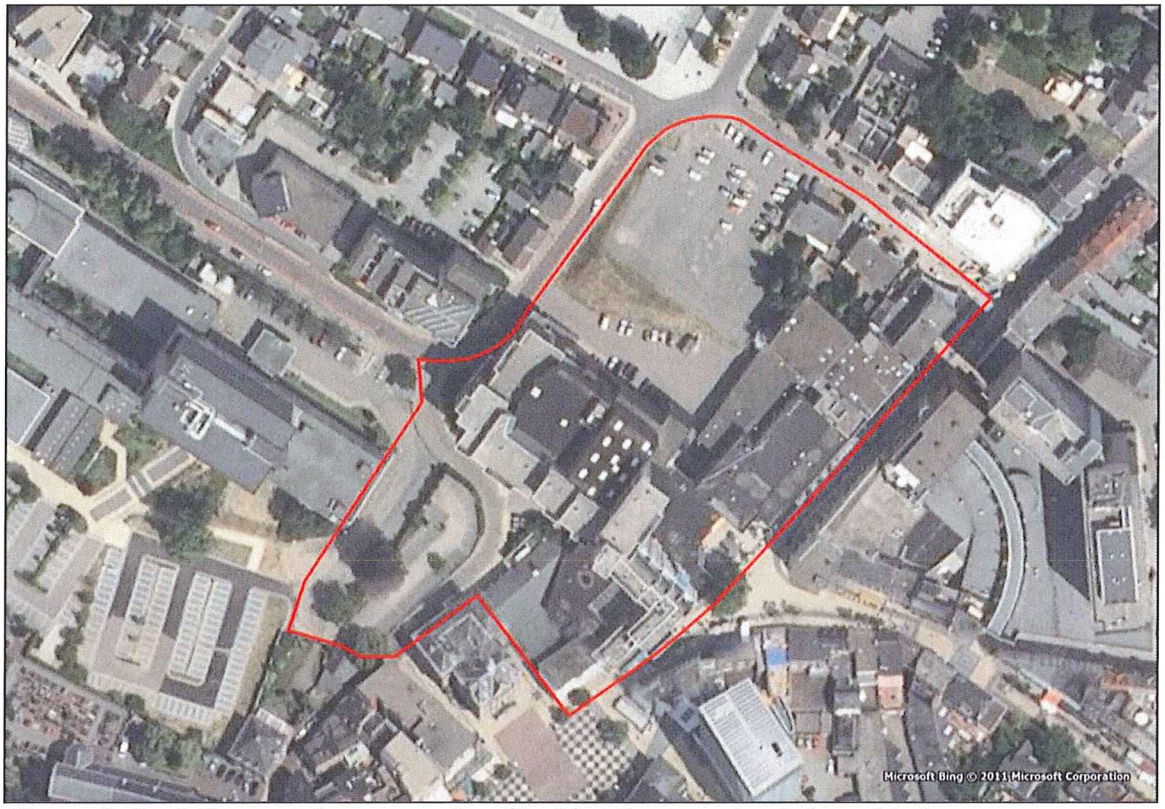

Figuur 3: Luchtfoto met daarop rood omlijnd het (bestemmings)plangebied.

2.2 Geo(morfo)logie en bodem

Het plangebied ligt in het uiterste oosten van het Zuidlimburgse lössgebied, op het Plateau van Kerkrade (zie figuur 4). Het Plateau van Kerkrade is een relatief vlak erosieterras van de Maas dat uit twee terrasniveaus bestaat (terrassen van Simpelveld 2 en Margraten). Het plateau wordt begrensd door het beekdal van de Ansel en de Worm.

De ondergrond bestaat uit zeer dikke pakketten grof Maasgrind en –zand (afzettingen van Noorbeek en van Simpelveld, formatie van Beegden), die zijn afgezet tijdens het Vroeg-Pleistoceen, circa 1,7-1,9 miljoen jaar BP. Deze fluviatiele terrasafzettingen zijn tijdens de laatste ijstijd (het Weichseliën) afgedekt met een pakket eolische löss(leem) behorende tot de afzettingen van Schimmert, formatie van Boxtel. De dikte van het lösspakket kan plaatselijk meer dan 10 meter bedragen maar varieert sterk mede als gevolg van erosie.
Het reliëf van het Plateau van Kerkrade wordt net als de meeste Zuidlimburgse plateaus vooral bepaald door de zogenaamde droogdalen, in eerste instantie ontstaan onder periglaciale omstandigheden gedurende de laatste fase van de laatste ijstijd en verdiept onder invloed van ontbossing gedurende het holoceen. Centraal op het plateau zijn deze droogdalen vrij ondiep, meer naar de randen zijn ze meestal diep ingesneden en vaak asymmetrisch van vorm. In de oorspronkelijke glaciale lössleem op de plateaus, zijn gedurende het Holoceen zogenaamde brikgronden ontstaan met een kenmerkende lutumrijke B-horizont. In de door erosie gevormde secundaire löss op de hellingen en in de dalen, het zogenaamde colluvium, worden polder- en ooivaaggronden zonder een duidelijke B-horizont, aangetroffen.

Figuur 4: Reliëfkaart van Zuid-Limburg op basis van het AHN met de ligging van het plangebied (rode stip).

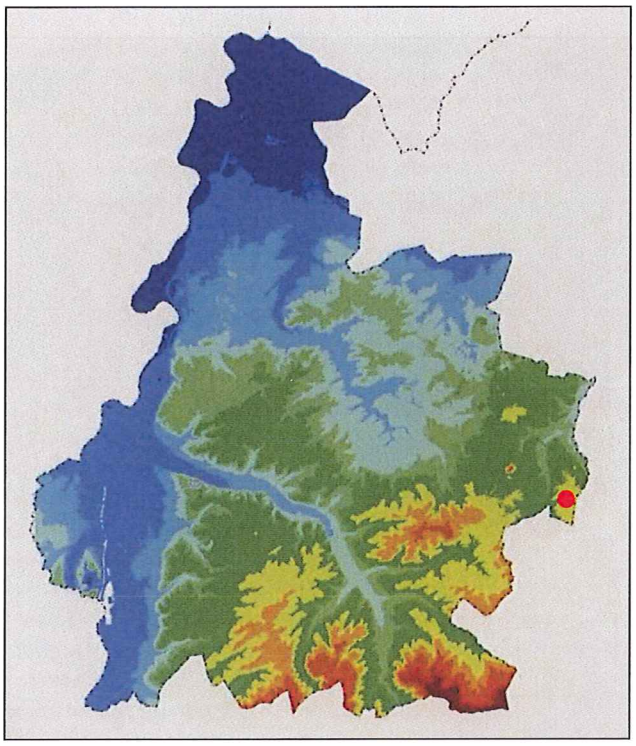

Het plateau van Kerkrade wordt volgens de geologische oppervlaktekaart van Zuid-Limburg (figuur 6) afgedekt Laatpleistocene lössafzettingen behorend tot de formatie van Twente (legenda-eenheid TE). Deze lössafzettingen worden binnen de huidige lithostratigrafische indeling aangeduid als het laagpakket van Schimmert, onderdeel van de formatie van Boxtel (de Mulder e.a., 2003). Pal ten westen van het plangebied dagzomen op de rand van het dal van de Anselderbeek Pleistocene en Holocene hellingafzettingen met daaronder Pleistocene Maasgrind en –zandafzettingen en Tertiaire mariene klei- en zandafzettingen (legenda-eenheden Ma, Ru en To). Deze kunnen zijn opgenomen in de bovenliggende jongere hellingafzettingen. De dalbodemafzettingen van de Anselderbeek zijn aangeduid met de legenda-eenheid Sib. Dit zijn Holocene beekafzettingen bestaande uit klei, zand en grind die heden ten dage worden aangeduid als het laagpakket van Singgraven en zijn eveneens onderdeel van de formatie van Boxtel zijn.

Het plangebied ligt geomorfologisch gezien grotendeels op de westelijke rand een plateauterras met löss (figuur 7, legenda-eenheid 8E6). Circa 600 meter ten westen hiervan ligt de diep ingesneden dalbodem van de Anselderbeek (figuur 7, legenda-eenheid 3T2). Het beekdal heeft een asymetrische vorm; de westelijke dalhelling is beduidend minder steil dan de oostelijke dalwand. De overgang tussen de beekdalbodem en het plateauterras wordt gevormd door een afbraakwand (figuur 5, legenda-eenheid 17/16A2). In deze afbraakwand komen dwars op de dalhelling kleinere droogdalen voor (figuur 5, legenda-eenheden 11/10R3 en 15/14S3). Eén van deze kleinere droogdalen volgt de Wijngrachtstraat. Het dalboveneinde van dit droogdal ligt nog juist binnen het plangebied.

Op het AHN-hoogtebeeld (figuur 8), is duidelijk te zien dat het plangebied op de westelijke rand van een vlakke plateaurest ligt waarin zich enkele kleinere en grotere droogdalen hebben ingesneden. De afstand tot de steile oostelijke helling van het dal van de Anselerbeek bedraagt zo'n 500 meter. Door de aanwezigheid van een klein droogdal ter plaatse van de huidige

Wijngrachtstraat ligt het centrale westelijke deel van het plangebied enkele meters lager dan de rest van het plangebied.

Vanwege de aanwezige bebouwing is de bodem in en direct rondom het plangebied niet gekarteerd (zie figuur 9). Aannemelijk is dat gezien de geomorfolgische situatie de oorspronkelijke bodem ter plaatse van het plangebied uit leembrikgronden in siltige leem bestaat. Leembrikgronden zijn bodems waarin zich een relatief kleirijke Bt-horizont oftewel briklaag heeft gevormd. De dikte van het lösspakket waarin deze bodems zijn gevormd is niet bekend. In de droogdalen komen in het jonge colluvium poldervaaggronden voor. Hier ontbreekt de voor de brikgronden kenmerkende Bt-horizont. De vorming van jong colluvium heeft vooral vanaf de ijzertijd kunnen plaatsvinden met hoogtepunten in de Romeinse tijd en de volle middeleeuwen (Bunnik, 1999). Jong colluvium uit het Laat-Holoceen kan vooral worden herkend aan de slappe consistentie, de aanwezigheid van grovere deeltje zoals zand en grind alsmede brokjes baksteen, steenkool e.d. en aan de veelal zeer fijne gelaagdheid.

2.3 Referentieprofiel

Brikgronden worden gekenmerkt door de aanwezigheid van een 'briklaag', die op minder dan 80 cm –mv begint. Een briklaag is een veelal roodbruine laag waarin door de inspoeling van lutum een textuur-B oftewel Bt-horizont is ontstaan. Deze laag is vrij stug ten opzichte van de bovenliggende A- en E-horizonten. Om als briklaag te kwalificeren dient de lutum-inspoelingshorizont tenminste 15 cm dik te zijn en minimaal 8% lutum te bevatten. De maximaal waargenomen dikte bedraagt ruim 60 cm. Brikgronden komen voor in oude rivierkleigronden maar vooral in de Zuid - Limburgse lössgronden. Radebrikgronden zijn droge (xeromorfe) brikgronden die vooral voorkomen op de hooggelegen, vlakkere plateaus. Door de uitspoeling van lutum en ijzeroxiden is de E-horizont veelal lichter van kleur en ook minde stug. Wanneer door erosie de toplaag is verdwenen en de briklaag aan of nabij het maaiveld ligt, spreekt men van een bergbrikgrond. In radebrikgronden begint de briklaag op 40 tot 50 cm –mv. Komen in de briklaag onder invloed van periodiek meer grondwater duidelijke gleyverschijnselen voor (roestvlekken), dan spreekt men van daalbrikgronden.

Figuur 5: Voorbeeld van een radebrik-grond in löss. (bon: de Bakker en Edelman-Vlam, 1976).

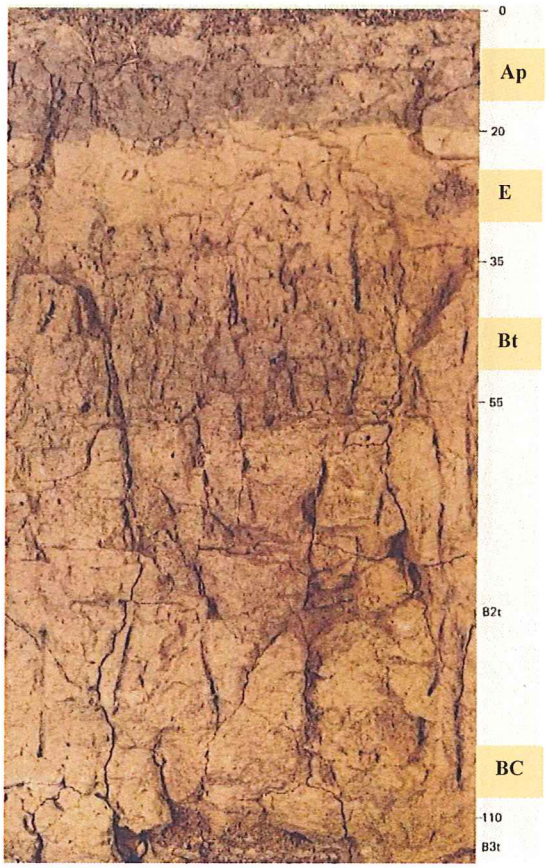

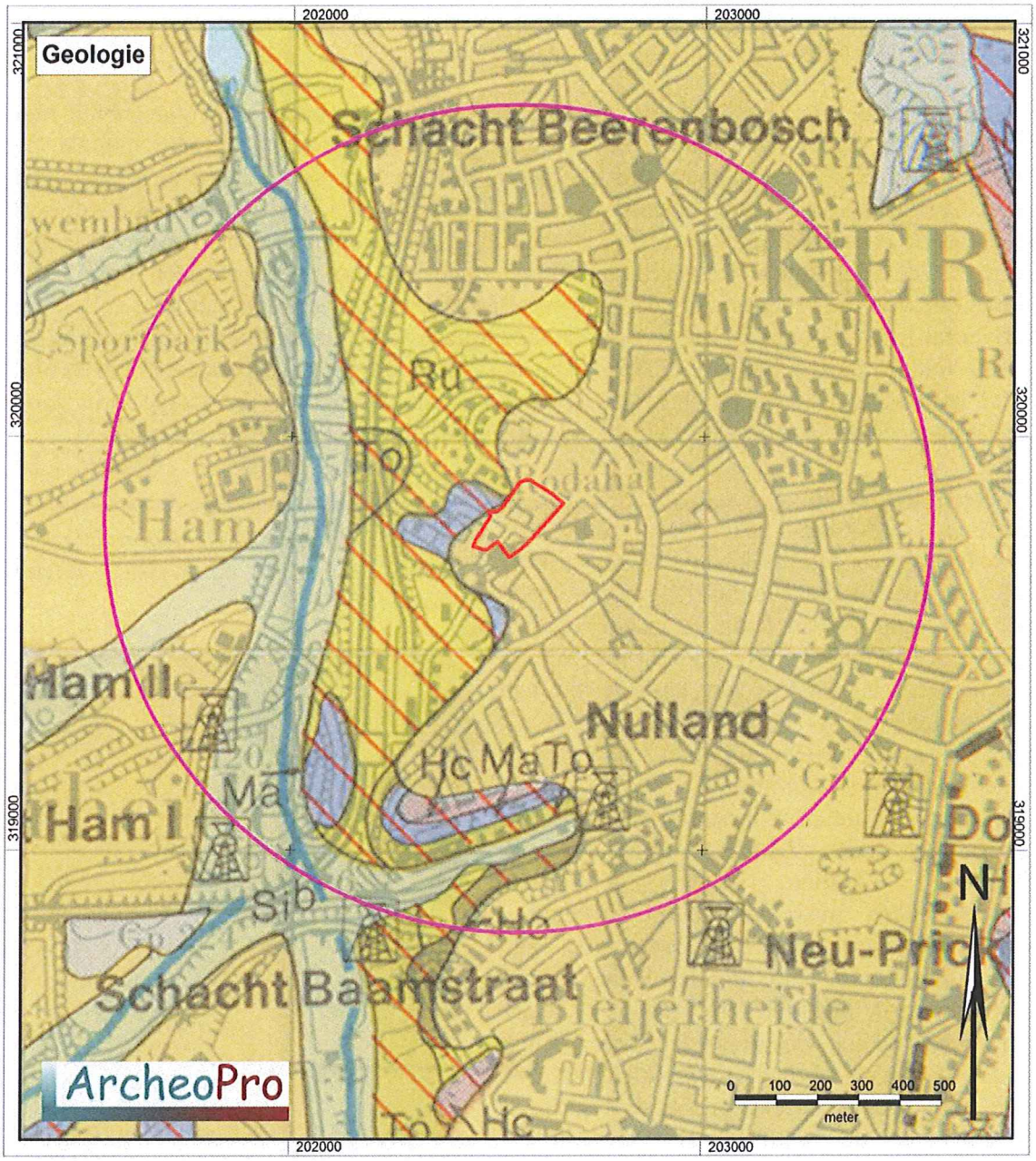

Figuur 6a: Uitsnede uit de geologische oppervlaktekaart van Zuid-Limburg met daarin rood omlijnd het plangebied met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

Figuur 6b: Legenda van de geologische oppervlaktekaart van Zuid-Limburg.

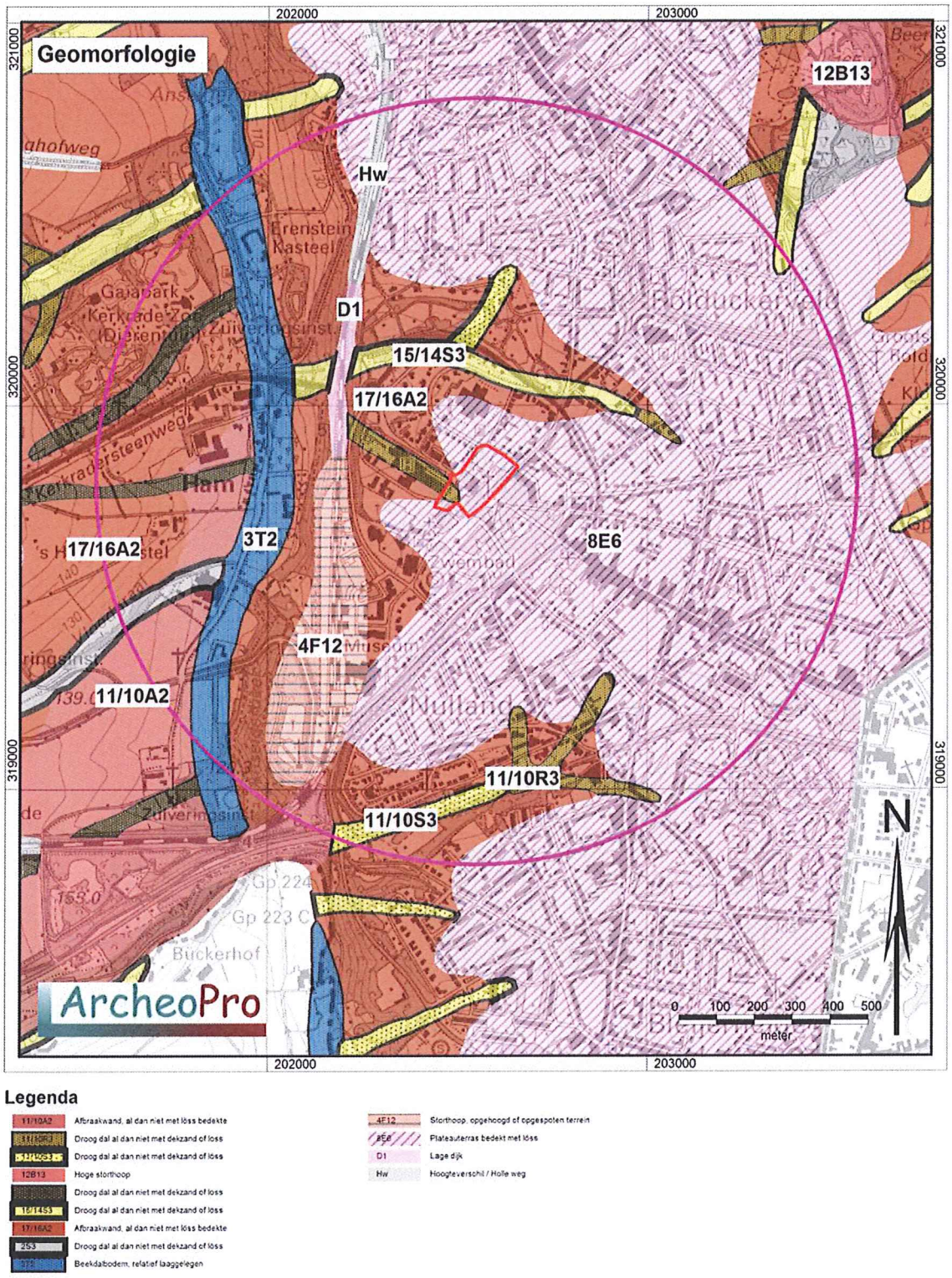

Figuur 7: Uitsnede uit de geomorfologische kaart met daarin rood omlijnd het plangebied met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

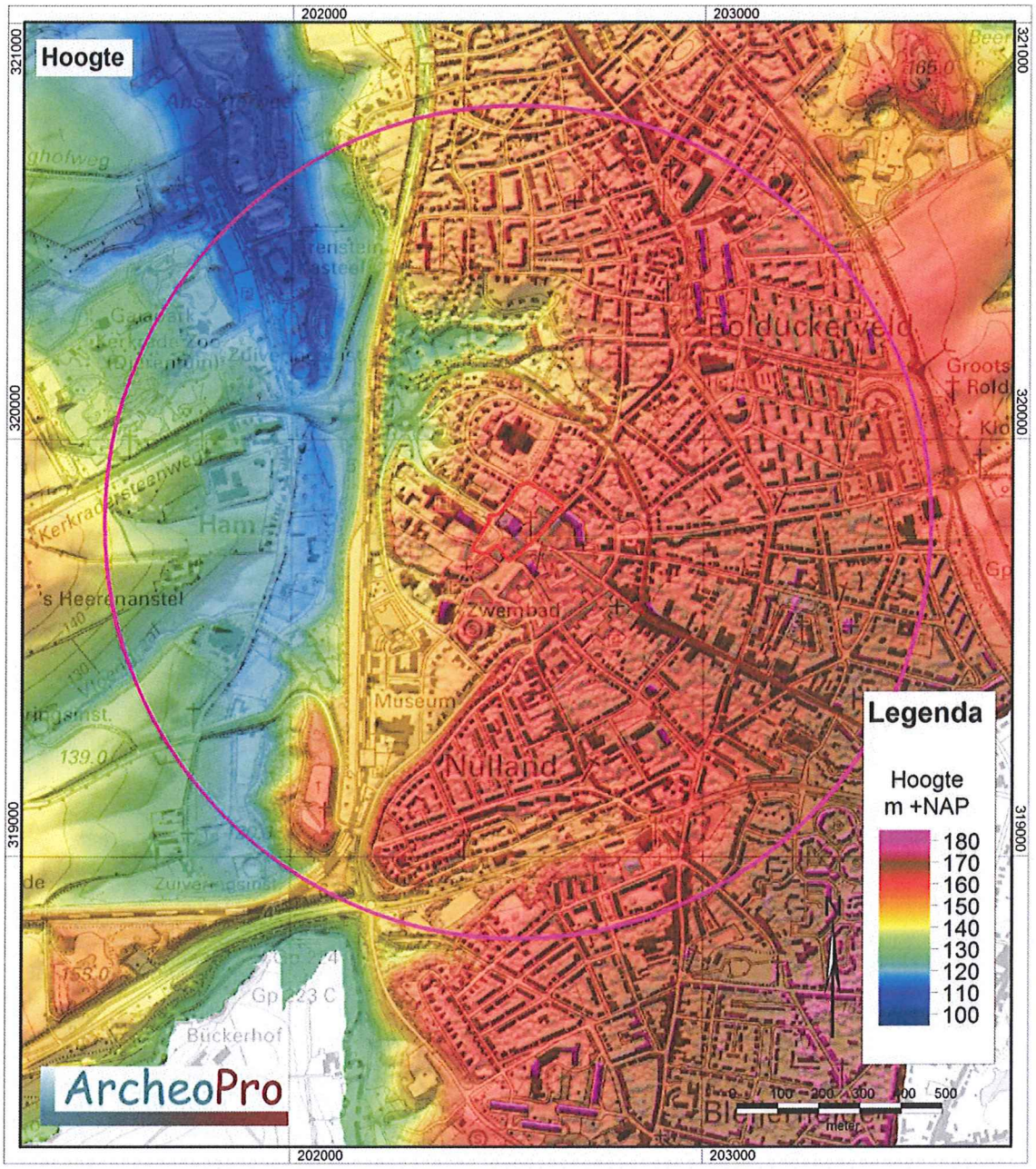

Figuur 8: Uitsnede uit het Actueel Hoogtebestand Nederland met daarin rood omlijnd het plangebied met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

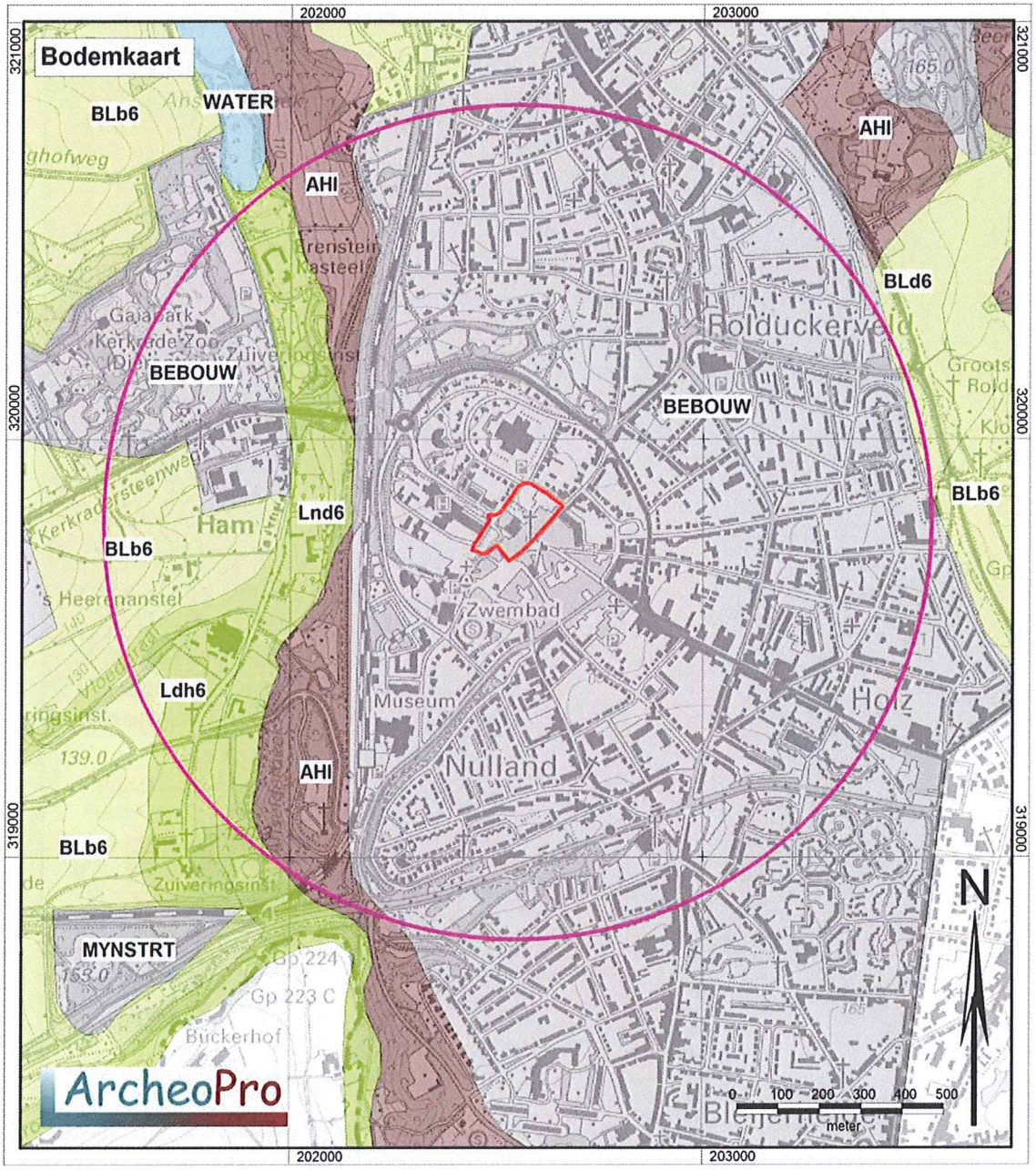

Legenda bodemkaart

- Vlak- en duinvaaggronden
- Laar- veldpodzolgronden
- Moerige eer- en podzolgronden
- Vlak- en duinvaaggronden, gooreerdgronder
- Enkeerd/tuineerd gronden
- Brikgronden
- Leek-/woudeerdgronden
- Vaaggronden
- Kleigronden
- Ondiepe kleigronden, potklei
- Vaaggronden
- Gors-, slikvaaggronden
- Poldervaaggronden
- Vlakvaaggronden
- Veen, petgaten, kreekbeddingen, beekdalgronden, duin- en kweldergronden, stuifzand
- Fluviatieve afzettingen, pre laat-pleistoceen
- Kleefaarde of vuursteeneluvium
- Mariene afzettingen, pre-pleistoceen
- Oude bewoningsplaatsen
- Bebouwing, dijken en bovenlandstrook, opgehoogd of afgegraven
- Water, moeras

Figuur 9: Uitsnede uit de bodemkaart met daarin rood omlijnd het plangebied met daaromheen de cirkel die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft. Voor uitleg van de codes, zie hoofdstuk 2.2

2.4 Archeologie

Volgens de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW 3.0) ligt het plangebied in een bebouwde zone waarvoor geen archeologische trefkans is aangegeven (zie figuur 11). Een gedeelte van het plangebied ligt binnen een archeologische terrein van hoge waarde is aangeduid (AMK-nummer 16513). Het gaat om een cluster oude bebouwing met bewoningsresten uit de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Op de AMK zijn historische (dorps)kernen en clusters oude bebouwing als gebieden van hoge archeologische waarde aangegeven. Dit is op grond van het belang van deze locaties, waar de wortels van de huidige dorpen of steden kunnen liggen. De begrenzing van deze kernen is gebaseerd op 19de-eeuwse en vroeg 20ste-eeuwse kaarten. Binnen deze contouren kunnen in de bodem resten van vroegmoderne en waarschijnlijk ook van laatmiddeleeuwse (vanaf circa 1300 AD) bewoning aangetroffen worden. Ook sporen van oudere bewoning kunnen aanwezig zijn.
Volgens de archeologische verwachtings- en cultuurhistorische advieskaart voor de gemeente Kerkrade (figuur 12) ligt het plangebied eveneens binnen de historische kern van Kerkrade die een hoge archeologische verwachting (trefkans) kent. De archeologische verwachtingswaarde voor het plangebied voor zover dit buiten met AMK-terrein met de historische kern ligt, is volgens de gemeentelijke verwachtingskaart ook grotendeels hoog; alleen voor een klein stukje van het centrale westelijke deel waar het plangebied ter plaatse van de Wijngracht het droogdal snijdt, is de verwachtingswaarde laag. Deze lage waarde hangt direct samen met de aanwezigheid van het droogdal; voor het overige deel van het plangebied hangt de hoge verwachtingswaarde direct samen met de ligging op een relatief vlakke plateaurand.

Binnen het plangebied zelf zijn volgens de landelijke database van Archis en de gemeentelijke verwachtings- en cultuurhistorische advieskaart geen archeologische waarnemingen/vondsten gedaan.
Binnen het onderzoeksgebied met een straal van 1 kilometer liggen in totaal negentien waarnemingen. Dertien hiervan liggen op meer dan 500 meter afstand van het plangebied, waarvan zes stuks in het dal van de Anselderbeek.

Waarnemingsnummer 418925 betreft een losse vondst van laatmiddeleeuws rood geglazuurd keramiek die circa 730 meter ten zuiden van het plangebied binnen de (secundaire) historische kern van Nulland aan de Nullanderstraat.
Waarneming 428719 ligt ongeveer 430 meter ten zuiden van het plangebied binnen de historische kern van Kerkrade aan de Markstraat en Einderstraat. Tijdens het door Archol in 2010 uitgevoerde onderzoek (Hos, 2010; onderzoeksmelding 40536) zijn behoudens fragmenten aardewerk uit de Romeinse tijd en nieuwe tijd, geen behoudenswaardige archeologische resten aangetroffen. In het gebied direct ten noordwesten werden tijdens afgravingen in 2008 een aantal lineaire greppel- of grachtstructuren aangetroffen. Hoewel het vermoeden was dat deze zich zouden doorzetten in het door Archol onderzochte plangebied zijn daar echter geen sporen van teruggevonden. De aard en datering van de in 2008 aangetroffen greppel- of grachtsysteem konden dus niet nader worden vastgesteld. Mogelijk dat de structuren door de hoge verstoringsgraad niet zijn aangetroffen dan wel herkend. In 2005 is reeds binnen hetzelfde plangebied door de Grontmij een proefsleuvenonderzoek verricht (onderzoeksmelding 9981). Daarbij is ook al geconstateerd dat het terrein door afgravingen sterk verstoord was. Er zijn destijds geen archeologische resten aangetroffen.
Waarneming 24692 ligt 490 meter ten noordoosten van het plangebied. Het betreft een 19^{e} eeuwse messing kopie van een baardmankruik.
Waarneming 516056 ligt circa 270 meter ten noordoosten van het plangebied. Het betreft een particuliere vondst die niet nader is omschreven.

Op 26 en 27 oktober 2009 heeft ADC ArcheoProjecten een archeologisch onderzoek uitgevoerd op de locatie Kloosterraderplein in Kerkrade (onderzoeksmelding 38752, waarnemingsnummer 419266). Dit onderzoek betrof het aanleggen van proefsleuven in opdracht van de gemeente Kerkrade. Tijdens dit onderzoek zijn diverse archeologische resten en sporen aangetroffen die eenduidig wijzen op een voormalig Romeins villacomplex uit het einde van de 1e eeuw en het begin van de 2e eeuw n. Chr. Het opgraven deel van het complex ligt slechts circa 200 meter ten oosten van het plangebied. Behalve natuurstenen funderingsresten en paalkuilen bestaan de archeologische resten ook uit een zogenaamde 'vuile' laag met veel vondstmateriaal, waaronder terra sigillata en beschilderd Romeins aardewerk. Al het aardewerk is gemaakt op een draaischijf. Hier is geen inheems handgevormd aardewerk gevonden. Aangenomen wordt dat het sporen zijn van een groot bijgebouw of eventueel hoofdgebouw van een villaterrein (villa rustica). Er moet rekening worden gehouden worden met de mogelijkheid dat de vindplaats zich over een grote afstand in alle richtingen kan uitspreiden. (Claeys, 2010).

Figuur 10: Spoor van steensokkelbouw op de plek van het Romeinse villacomplex aan het Kloosterradeplein Bron: Claeys, 2010

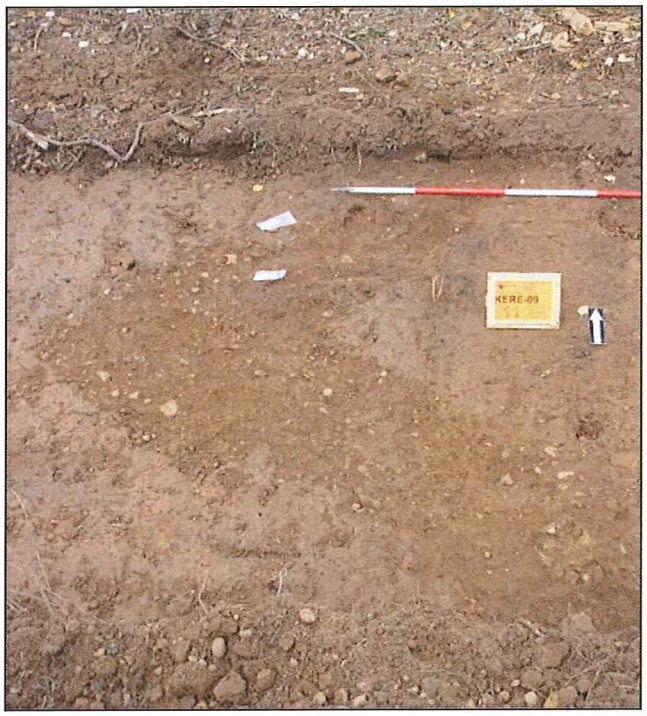

2.5 Informatie amateurarcheologen

ArcheoPro heeft ten behoeve van aanvullende archeologische informatie contact opgenomen met de heer Henk Plettenberg, amateurarcheoloog en toezichthouder archeologie voor de gemeente Kerkrade. Binnen of in de directe omgeving van het plangebied zijn er volgens de heer Plettenberg geen archeologische waarnemingen bekend, behoudens een fragment aardewerkleiding dat tijdens de bouw van het aangrenzende ziekenhuis aan de Wijngracht is aangetroffen. Deze vondst met enkele bijbehorende foto's bevinden zich in het gemeentelijke archief.

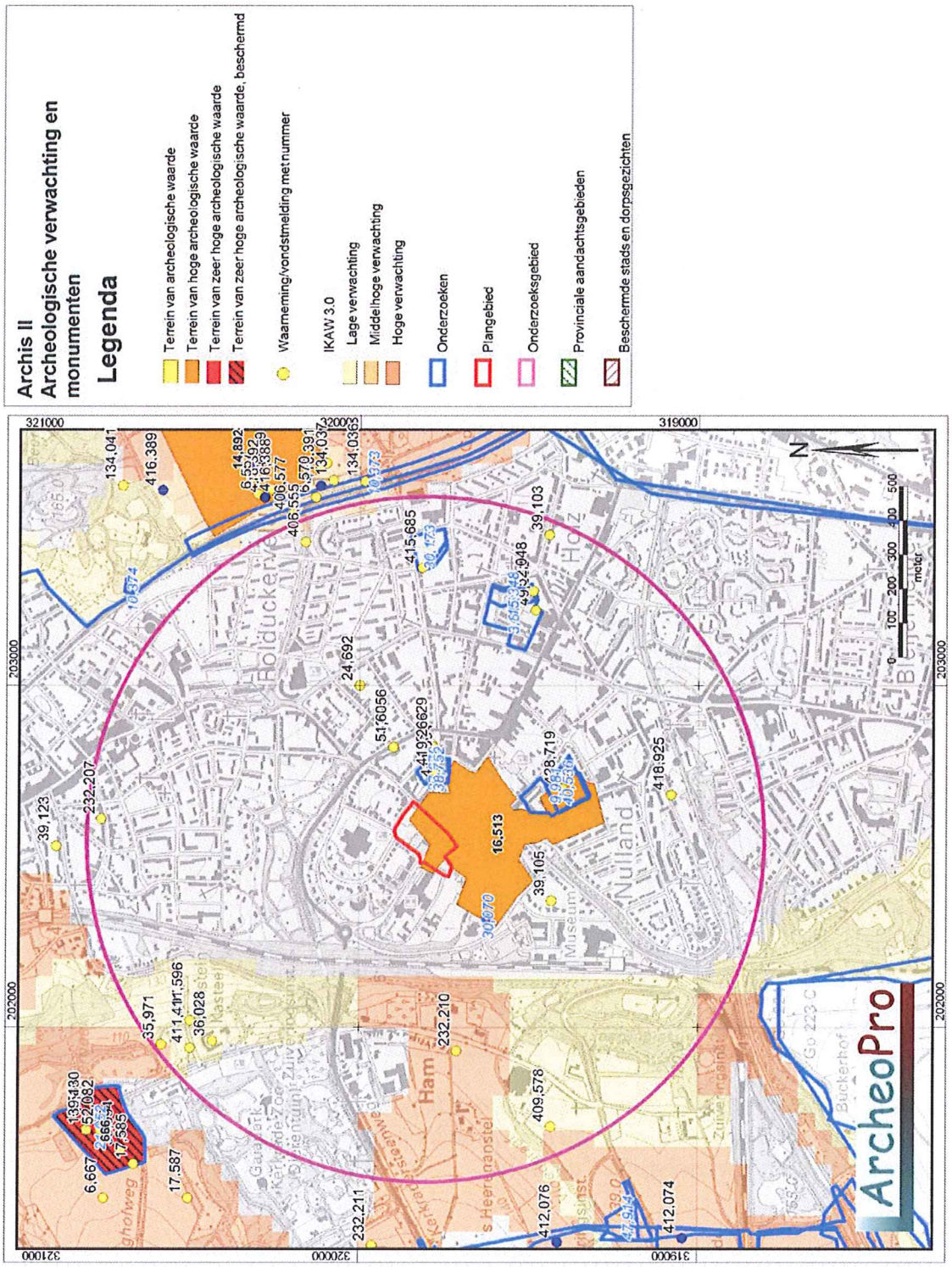

Figuur 11: Kaart met Archis-gegevens met daarop een cirkel met een straal van één kilometer rond het plangebied die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

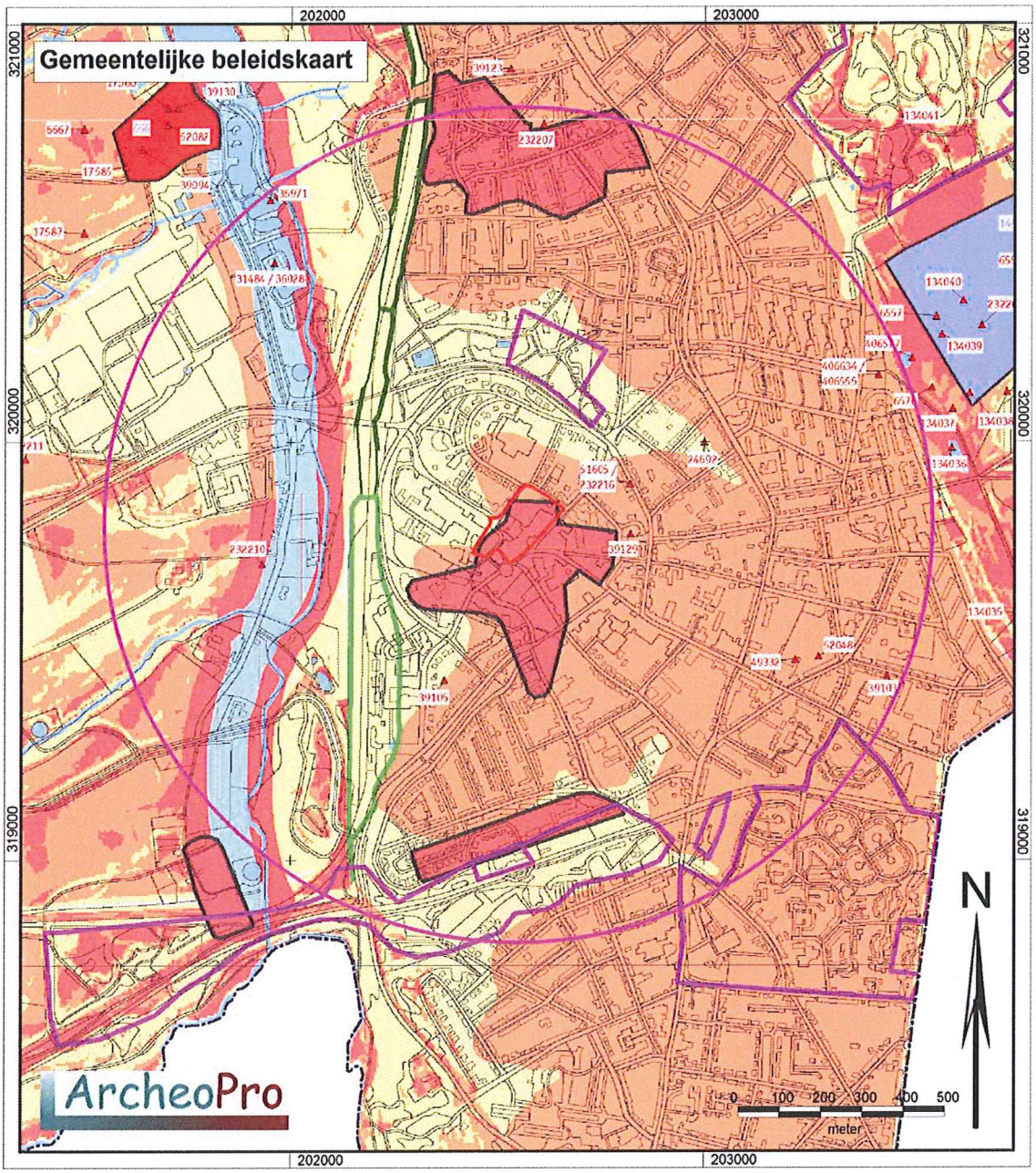

Figuur 12a: Uitsnede uit de gemeentelijke verwachtings- en cultuurhistorische advieskaart met daarop een cirkel met een straal van één kilometer rond het plangebied die de buitengrens van het onderzoeksgebied aangeeft.

legenda

archeologische verwachting

- gebied met een hoge archeologische verwachting
- gebied met een hoge archeologische verwachting: historische (dorps-)kernen
- gebied met een middelhoge archeologische verwachting
- gebied met een lage archeologische verwachting
- gebied met een lage archeologische verwachting (afgravingen, ontgrondingen, groeves en mijnbouw)
- gebied met een lage archeologische verwachting (storthopen, opgehoogde of opgespoten terreinen)
- gebied met een lage verwachting maar waar een bijzondere dataset kan voorkomen (natte gebieden)
- industrieterrein (inclusief mijnbouwgebieden)

archeologische monumenten

- terrein van zeer hoge archeologische waarde, wettelijk beschermd
- terrein van zeer hoge archeologische waarde; terrein van hoge archeologische waarde;

archeologische vindplaats

- archeologische vindplaats (ARCHIS)
- archeologische vindplaats (amateur)

35643 ARCHIS-waarnemingsnummer

404 amateur-waarnemingsnummer

overig

15892 monumentnummer

- water
- gemeentegrens
- grens onderzoeksgebied

Figuur 12b: Legenda van de gemeentelijke verwachtings- en cultuurhistorische advieskaart.

2.6 Historie

Kerkrade (1106/1107: Rothe) is waarschijnlijk in de 11e eeuw gesticht vanuit het oudere Richterich. De naam rode wijst op een bosontginning (rode = rooien) uit de volle middeleeuwen. In de late middeleeuwen lag Kerkrade aan een belangrijke oost-west georiënteerde weg die Vlaanderen met het Rijnland verbond (Renes, 1988 en Augustus, 1973). De weg is pas in 1786 met grind verhard. Ondanks deze gunstige handelsligging kende het dorp pas een sterke verstedelijking met de komst van de steenkoolindustrie aan het einde van de 19e en begin van de 20e eeuw.

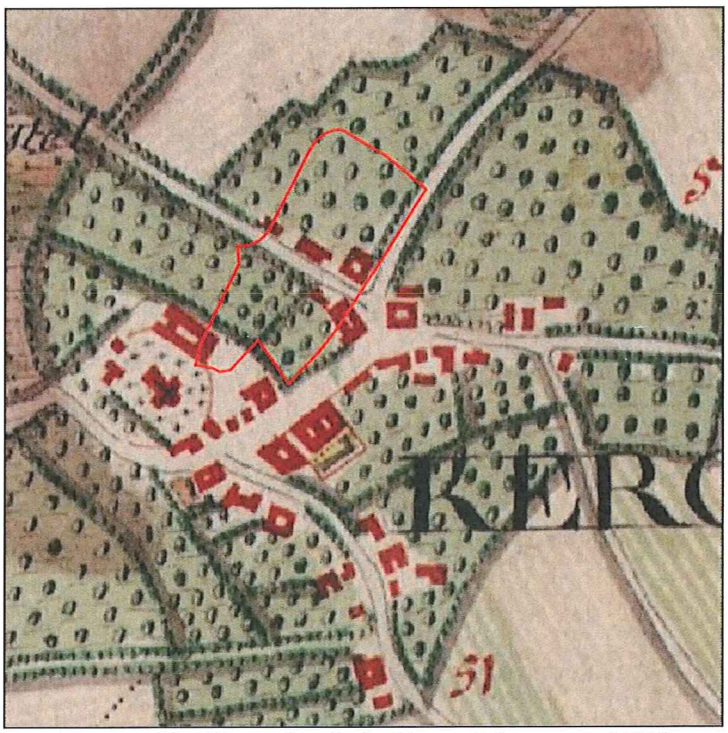

Figuur 13: Uitsnede uit de Ferrariskaart uit 1776.

Op de Ferrariskaart uit 1776 is goed te zien dat Kerkrade op dat moment nog geen dichte verstedelijkte kern had. De open nederzettingsstructuur komt overeen met die van grotere dorpskernen in Zuid-Limburg. De centrale functie van Kerkrade blijkt wel uit de aanwezigheid van een kerk en diverse grotere gebouwen. Er was onder andere sprake van tolheffing voor het doorgaande handelsverkeer (Ubachs, 2000, 327). Rondom de bebouwde kern lagen de gebruikelijke fruitweiden met daarbuiten de akkers ('velden'). Het plangebied was destijds beperkt bebouwd. Op de plek van het huidige Wijngrachtcomplex met de Theaterpassage lagen een viertal gebouwen, waarvan twee met een binnenplaats. De huidige Wijngracht was onderdeel van de middeleeuwse regionale handelsweg en liep vanuit het beekdal destijds dwars door het plangebied rechtstreeks richting de markt en van daaruit richting Keulen. Het zuidwestelijke deel van het plangebied grensde aan het kerkhof rondom de toenmalige kerk

De Tranchotkaart (zie figuur 5) uit 1805 laat zien dat de nederzettingsstructuur van Kerkrade in het begin van de 19e eeuw sterk vergelijkbaar was met die van dertig jaar daarvoor op de Ferrariskaart. Centraal binnen het plangebied lagen drie gebouwen; voor het overige deel was het plangebied in gebruik als tuin en boomgaard. In afwijking van de Ferrariskaart grensde het zuidwestelijke deel van het plangebied net aan het toenmalige kerkhof. De topografische betrouwbaarheid van de Tranchotkaart is hoger dan die van de Ferrariskaart. Het

wegenpatroon wijkt ook enigszins af van de Ferrariskaart. De regionale verbindingsweg Keulen – Antwerpen (destijds aangeduid als de Grote Steenweg) loopt op de Tranchotkaart in een rechte lijn van zuidoost (huidige Hoofdstraat) naar noordwest (huidige Wijngracht). Op het centrale westelijke deel van het plangebied is te zien dat de weg aan weerszijde taluds heeft doordat deze via het natuurlijke droogdal richting beekdal loopt.

Figuur 14: Uitsnede uit de Tranchotkaart van 1805

Figuur 15: Uitsnede uit de kaart met historische landschaps-relicten (naar Renes, 1988)

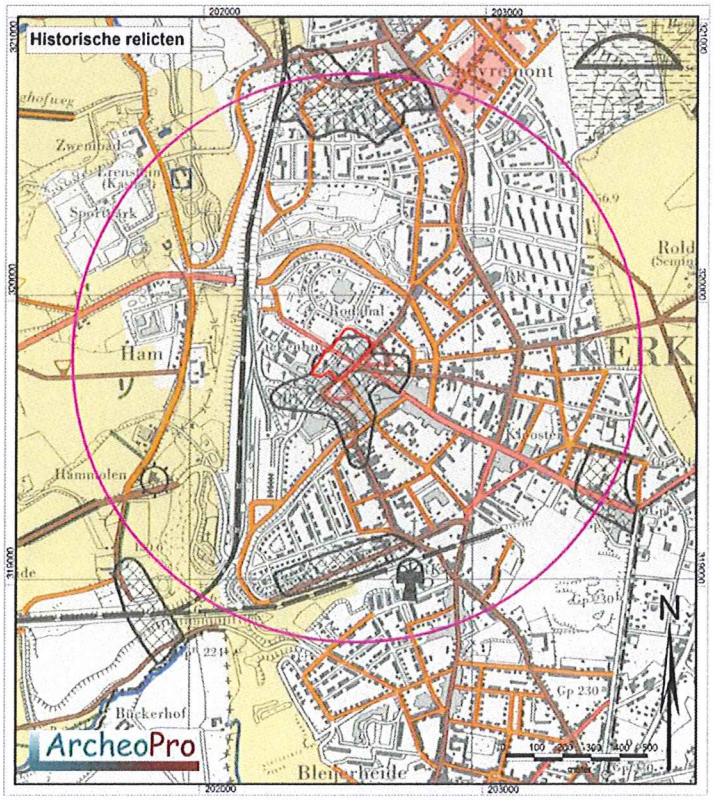

Volgens de kaart met historische relicten (zie figuur 15) ligt het plangebied vrijwel volledig binnen de historische kern van Kerkrade van rond 1810. De huidige noord-zuid georiënteerde Niersprinkstraat die langs de oostelijke rand van het plangebied richting de Markt loopt evenals de Kloosterradestraat, staan aangegeven als wegen ouder dan, of gelijktijdig aangelegd met de middeleeuwse verkaveling in het gebied. De oost-west georiënteerde oude verbindingsweg Antwerpen – Keulen (huidige Wijngracht – Theaterpassage – Hoofdstraat) is volgens Renes (1988) jonger; deze dateert van na de middeleeuwen uit de periode van 1500-1810

De kadasterkaart uit 1832 (figuren 17a en 17b) tonen aan dat het plangebied aan weerszijde van de toenmalige Wijngrachtstraat (de huidige door het Wijngrachtcomplex overdekte Theaterpassage) bebouwd was. Deze bebouwing bestond uit diverse kleinere gebouwen met kleine huiskavels en wijkt wat betreft structuur en schaalgrootte af van de grootschaligere structuur op de Tranchotkaart. Het overige deel van het plangebied was vrij van bebouwing en had een landbouwfunctie. Op de hoek van de Markt en de Wijngrachtstraat lagen een drietal carrévormige gebouwen, mogelijk vierkantshoeves. Over de specifieke aard en ouderdom van deze panden zijn geen nadere gegevens voorhanden.

Figuur 16: Het huidige Wijngrachtcomplex gezien vanaf de Doctor Kreijenstraat in noordelijke richting. Ten behoeve van de bouw hiervan is de historische lintbebouwing tussen de Markt en de huidige Wijngrachtstraat gesloopt.

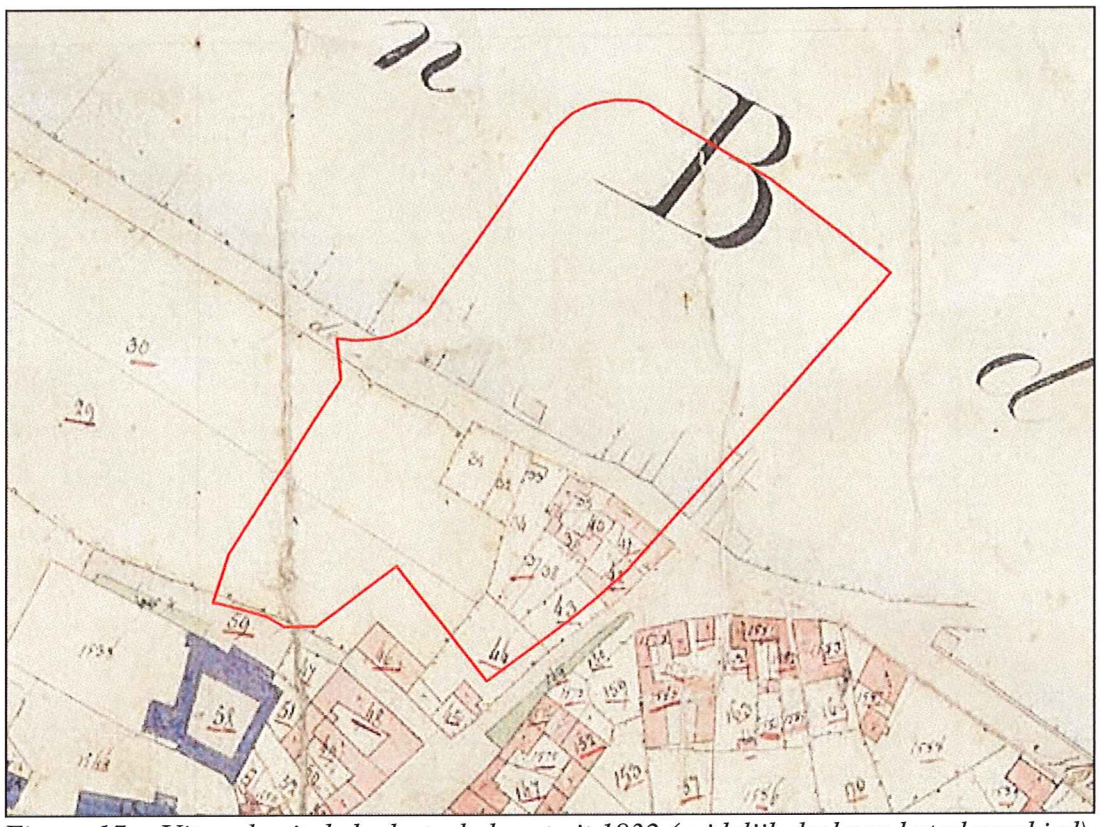

Figuur 17a: Uitsnede uit de kadastrale kaart uit 1832 (zuidelijk deel van het plangebied)

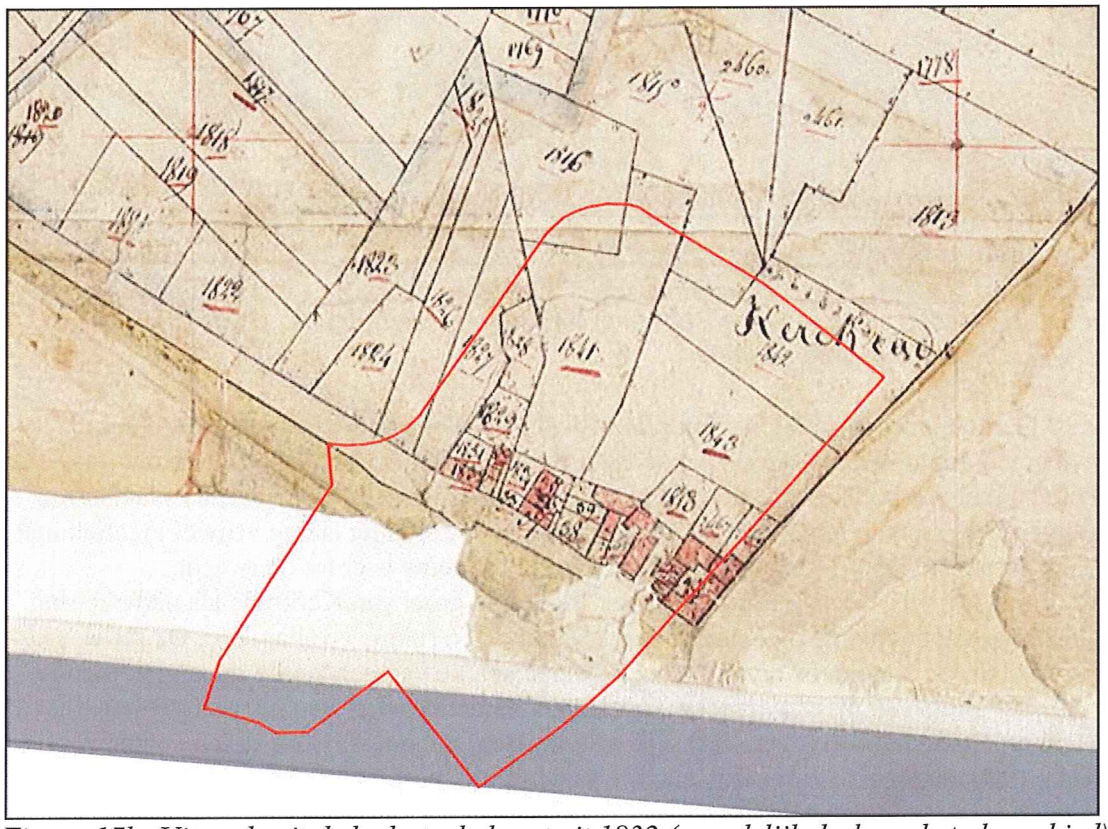

Figuur 17b: Uitsnede uit de kadastrale kaart uit 1832 (noordelijk deel van het plangebied)

Figuur 18: Uitsneden uit de topografische kaarten uit achtereenvolgens: 1845, 1925, 1954, 1960, 1968, 1979, 1989, 2005 en 2009.

Figuur 18 geeft de ontwikkeling van het plangebied weer door middel van een negental fragmenten van topgrafische kaarten vanaf 1845 tot 2011. Rond 1845 is er binnen het plangebied enkel nog sprake van bebouwing langs de toenmalige Wijngracht, ter plaatse van het huidige Wijngrachtcomplex met de Theaterpassage. De situatie is nog vrijwel identiek met de situatie omstreeks 1800. Vanaf het midden van de 19^{e} eeuw is er tot de tweede wereldoorlog (1939-1945) sprake van een zeer langzame groei van Kerkrade als nederzetting. Rond 1925 bestaat het plangebied nog grotendeels uit open ruimte (weilanden). De groei neemt na de tweede wereldoorlog sterk toe; er is dan sprake van een sterke dynamiek met de bouw en weer sloop van diverse panden. Binnen het zuidelijke deel van het plangebied zijn rond 1954 meerdere panden (ogenschijnlijk woonhuizen) gebouwd. Deze lijken echter omstreeks 1989 allemaal te zijn verdwenen, waarschijnlijk gesloopt in het begin van de jaren tachtig ten behoeve van de aanleg van parkeervoorzieningen. Tussen 1960 en 1968 worden ook op het noordelijke deel van het plangebied een vijftal nieuwe gebouwen gerealiseerd

waaronder het nu nog bestaande complex langs de Niersprinkstraat (de huidige Hema). De overige gebouwen binnen het noordelijke deelgebied bestaan uit een zestal woonhuizen en een groot U-vormig gebouw op de hoek Mozartstraat – Van Beethovenstraat. Dit gebouw is als consultatiebureau in gebruik geweest. Maar tegelijkertijd de bebouwing van het noordelijke deelgebied verdwenen ook weer diverse panden binnen het zuidelijke deel van het plangebied. Begin jaren zeventig verdwijnt de historische bebouwing langs de toen nog aanwezige Wijngracht volledig, waaronder het hotel-restaurant Koningin Wilhelmina ter plaatse van het huidige Wijngrachtcomplex (zie figuren 19 en 20). Het Wijngrachtcomplex (zie figuur 16) wordt hier tussen 1976 en 1978 gebouwd, waardoor ook een deel van de doorgaande middeleeuwse handelsweg Keulen – Antwerpen binnen het centrum van Kerkrade volledig verdwijnt.
Voor de bouw van het Wijngrachtcomplex liep de toenmalige weg hier via een oorspronkelijk droogdal richting westen. Op de topgrafische kaart uit 1979 (figuur 18F) is de natuurlijke glooiing van dit droogdal nog in de hoogtelijnen op de kaart herkenbaar. Op de kaartuitsneden uit 2005 en 2011 is op deze plek een rechte, steile kunstmatige talud weergegeven (Figuur 18H, blauwe cirkel). Deze zal tijdens de aanleg van het Wijngrachtcomplex in 1978 zijn gegraven. Daarmee zal ook het oorspronkelijke bodemprofiel gedeeltelijk of volledig zijn afgegraven waarna tussen het Wijngrachtcomplex en de talud parkeerplaatsen en laad- en losplaatsen voor het Wijngrachtcomplex zijn aangelegd (zie ook figuur 23). De straatnaam Wijngracht dateert uit 1919 en is gebaseerd op een wijngaard die hier rond 1490 op de zuidelijke dalhelling lag (bron: www.kgv.nl).

Figuur 19: Foto van de Markt te Kerkrade met rechts de gebouwen die in 1976 ten behoeve van de bouw van het Wijngrachtcomplex zijn gesloopt, waaronder het hotel-restaurant Wilhelmina. De juiste datum van de foto is niet bekend. Ogenschijnlijk dateert deze uit de eerste helft van de 19e eeuw. Bron: www.kgv.nl

Figuur 20: De Markt met rechts de Wijngracht op de plek van het huidige Wijngrachtcomplex uit 1978. Het witte hoekpand is het hotel/café- restaurant Wilhelmina, herkenbaar aan de voorgevelstructuur met de typische driehoekige dakkapel. Datum foto onbekend. Het standpunt is bijna gelijk aan dat van de foto in figuur 19. Bron: www.kgv.nl

Figuur 21: Zicht vanaf de Wijngracht in zuidoostelijke richting op het geaccidenteerde zuidelijke deel van het plangebied met de omstreeks 1980 aangelegde parkeervoorzieningen langszij de Doctor Kreijenstraat. Daarvoor stonden hier meerdere panden.

Figuur 22: Zicht vanuit de Mozartstraat in zuidelijke richting met links de hoger gelegen huidige parkeerplaats en op de achtergrond het Wijngrachtcomplex. Het oorspronkelijke natuurlijke reliëf is sterk kunstmatig gemodelleerd. Boring 4 is geplaatst op de plek van de voormalige woonhuizen.

Figuur 23: Zicht vanuit de Mozartstraat in oostelijke richting op het parkeergedeelte aan de voet van de gegraven talud. Rechts het Wijngrachtcomplex, op de achtergrond het Hema-gebouw langs de Niersprinkstraat..

2.7 Historische bouwdossiers en ondergrondse nutsvoorzieningen

In aanvulling op het reguliere bureauonderzoek is een onderzoek gedaan naar de bij de gemeente Kerkrade beschikbare (historische) bouwdossiers die betrekking hebben op het plangebied. De betreffende dossiers zijn aangereikt door het gemeentelijk archief. Tijdens dit onderzoek zijn niet van alle bestaande c.q. voormalige panden binnen het plangebied, waaronder het huidige Hema-gebouw aan de Niersprinkstraat 7, gegevens aangetroffen. De dossiers zijn geanalyseerd op eventuele ondergrondse bouwconstructies. Figuur 31 geeft een samenvattende weergave van de bevindingen zoals deze tijdens het dossieronderzoek zijn gedaan.

Niersprinkstraat 9

Het pand Niersprinkstraat 9 blijkt in zijn geheel te zijn onderkelderd (zie figuur 24). Als gevolg hiervan zullen eventuele archeologische resten en sporen hier tijdens de bouwfase volledig zijn vernietigd.

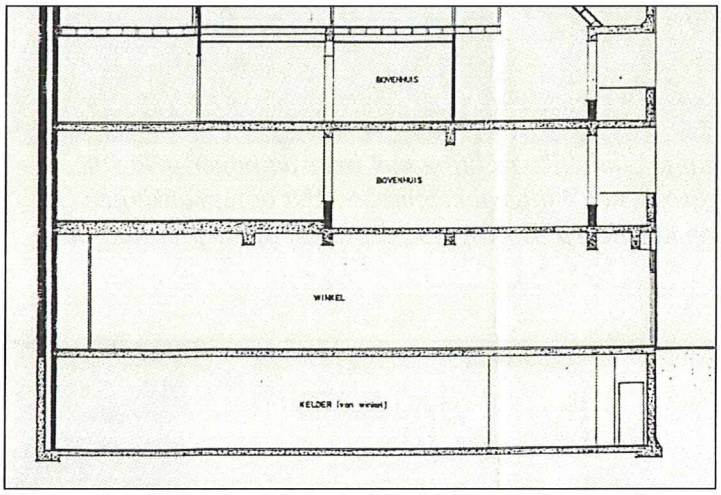

Figuur 24: Doorsnede met kelder Niersprinkstraat 9

Niersprinkstraat 11

Aan de Niersprinksstraat 11 ligt momenteel een gebouw dat in gebruik is door het warenhuis V&D. Ook dit pand is geheel onderkelderd waarbij vloer op 3.95 onder (straat)peil is gelegd. Onder deze kelderconstructie bevinden zich nog funderingen. De verstoring reikt daarmee zeker tot 4.20 onder peil. Binnen de kelder is nog een put voor de roltrap aangelegd, die tot 5.24 m onder peil reikt. Ook hier is weer een vloer van minimaal 15 centimeter aangelegd onder zodat de bodemverstoring hier plaatselijk tot 5.40 m onder peil reikt. Als gevolg hiervan zullen eventuele archeologische resten en sporen bij de bouw van het pand eveneens volledig zijn vernietigd.

Niersprinkstraat 13-17

De panden gelegen aan de Niersprinkstraat 13-17 zijn aan de straatzijde onderkelderd met als gevolg een verstoringsdiepte van circa 2,7 m beneden (straat)peil (zie figuur 25). De achterzijde van deze panden zijn half onderkelderd tot een diepte van circa 1,3 m beneden (straat)peil. Als gevolg hiervan zullen eventuele archeologische sporen en resten tijdens de bouw van het pand volledig dan wel grotendeels zijn verdwenen.

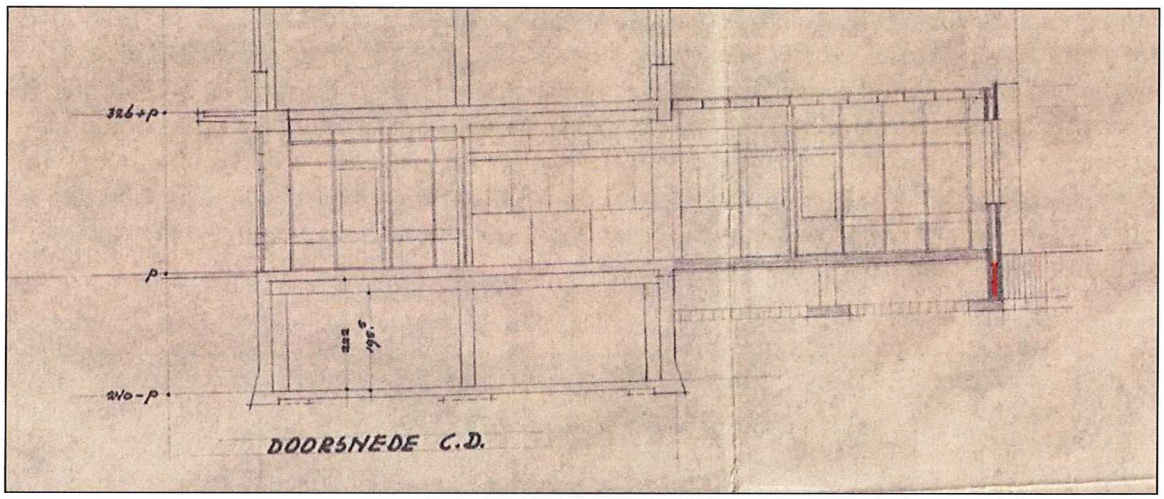

Figuur 25: Doorsnede va het pand Niersprinkstraat 13-17 met links aan de straatzijde de diepe kelder en rechts de ondiepe kelder.

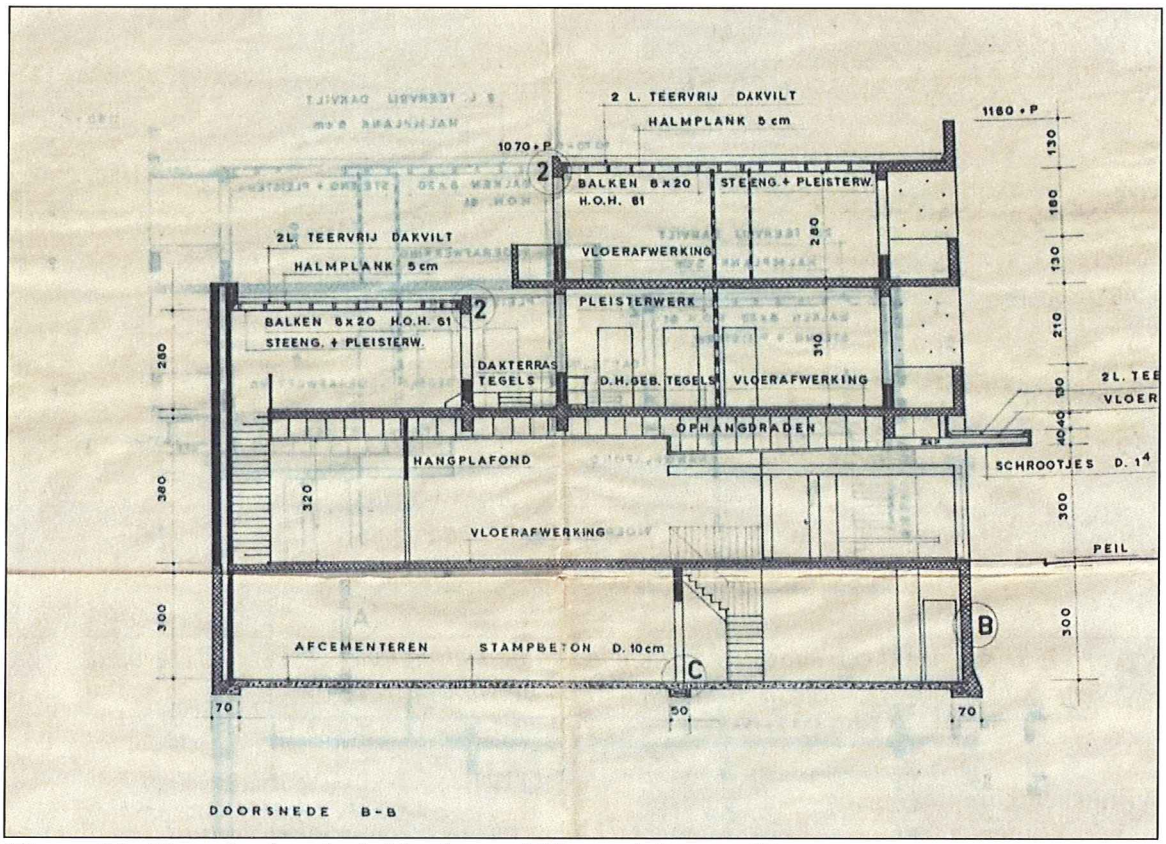

Figuur 26: Het geheel onderkelderde pand Niersprinkstraat 19

Niersprinkstraat 19

Het pand aan de Niersprinkstraat 19 is volgens de bouwdossiers geheel onderkelderd tot een diepte van 3 meter onder peil (zie figuur 26). Onder deze kelderconstructie bevinden zich nog diepere funderingen. Als gevolg hiervan zullen ter plaatse van dit pand eventuele archeologische sporen en resten tijdens de bouw van het pand volledig zijn verdwenen.

Panden aan de van Beethovenstraat en de Mozartstraat
Het noordwestelijke deel van het plangebied (figuur 2, herinrichtingszone A) is momenteel onbebouwd en in gebruik als parkeerplaats en groenstrook. Hier heeft in het verleden echter bebouwing gestaan bestaande uit drie woonblokken met elk twee woonhuizen en een groot U-vormig gebouw op de hoek Mozartstraat – Van Beethovenstraat. Deze zijn recent gesloopt. In de bouwdossiers zijn van deze gebouwen geen bouw- of sloopgegevens gevonden zodat de verstoringsdiepte onbekend is. In onderstaande figuur 27 zijn wel de contouren van deze gebouwen binnen het plangebied weergegeven.

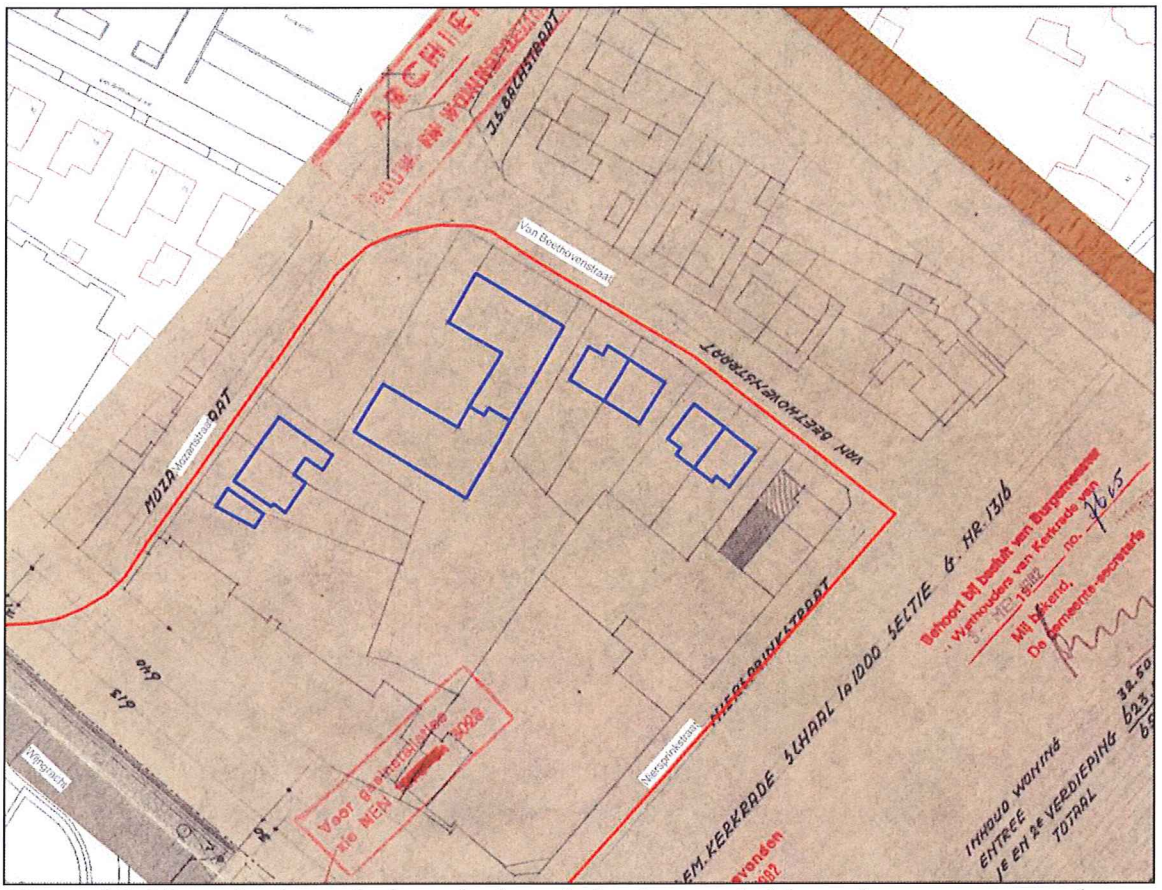

Figuur 27: Uitsnede uit een kadastrale (bouw)tekening met in blauw de contouren van de gesloopte panden langs de Mozartstraat en de Van Beethovenstraat.

Wijngrachtcomplex
In het Wijngrachtcomplex huist momenteel een theater, een winkelcentrum en diverse woonappartementen. Het complex is gebouwd tussen 1976 en 1978 en wordt doorsneden door de Theaterpassage. Die de Niersprinkstraat met de Wijngracht verbindt. Het Wijngrachtcomplex is geheel onderkelderd en op palen gefundeerd. Het complex is in de oorspronkelijk droogdalhelling gebouwd waarbij de vloer van de kelder aan de westzijde ongeveer gelijk ligt met het oorspronkelijke maaiveld; aan de oostzijde ligt de vloer van de kelder meerdere meters beneden het oorspronkelijke maaiveldniveau. Er is geen grondbalanskaart aangetroffen waarop aangegeven staat hoeveel grond van waar is afgegraven. Er kan geconcludeerd worden dat voor de aanleg van het complex en de kelder

het grootste deel van de oorspronkelijke bodem volledig is afgegraven waarbij eventuele archeologische sporen en resten tijdens de bouw van het pand volledig zijn verdwenen.

Het volledige complex is op palen gefundeerd. De palen zijn in raaien gezet. De afstand tussen de palen binnen de raaien varieer tussen de 1.8 m en 2.1 m. De afstand tussen de raaien in 6.1 meter (zie figuur 30).

Op basis van het bovenstaande kan de aanwezigheid van archeologische resten en grondsporen onder het centrale westelijke deel van het Wijngrachtcomplex niet op voorhand worden uitgesloten.

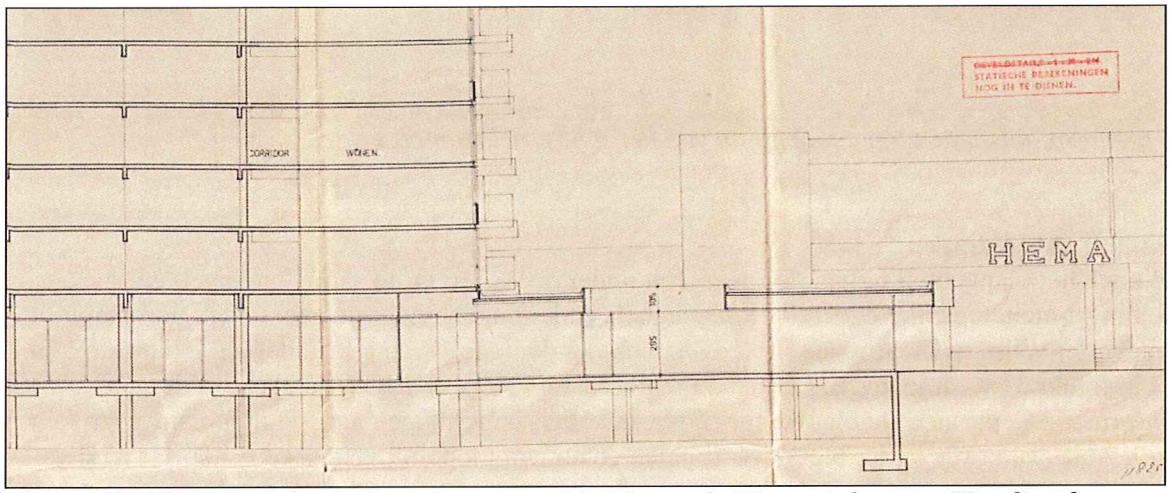

Figuur 28: Het oostelijke deel van het plangebied langs de Niersprinkstraat. Hier ligt de keldervloer van het Wijngrachtcomplex enkele meters beneden het maaiveldniveau.

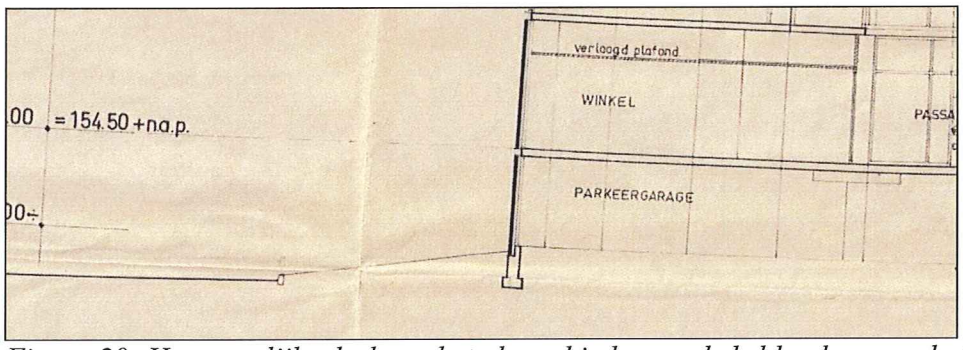

Figuur 29: Het westelijke deel van het plangebied waar de keldervloer van het Wijngrachtcomplex ongeveer gelijk ligt aan het maaiveldniveau.

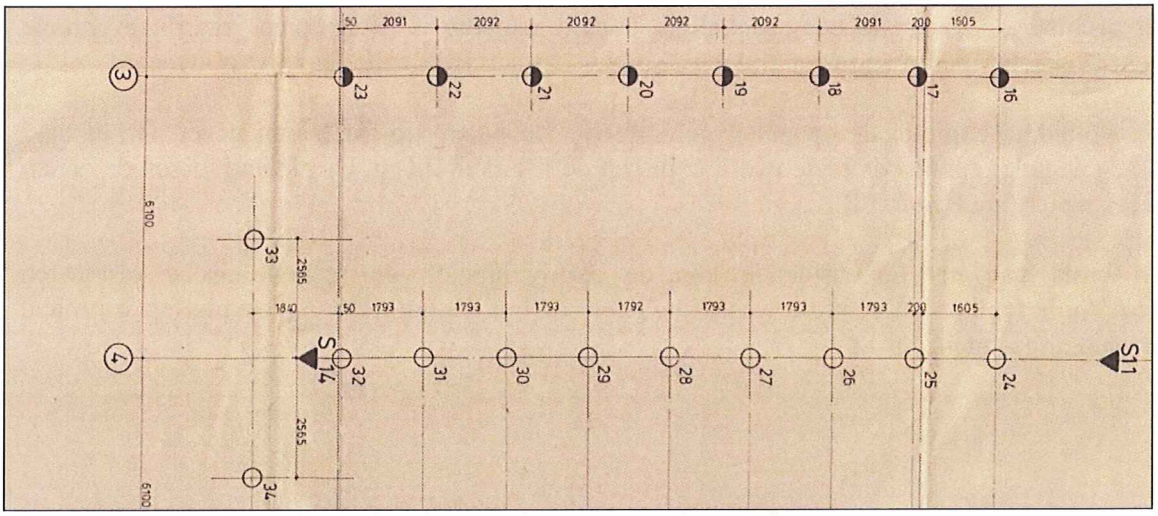

Figuur 30: uitsnede uit het palenplan van het Wijngrachtcomplex

Kabels en Leidingen

Binnen het plangebied liggen voornamelijk onder de wegen grote aantallen kabel- en leidingstraten. Op enkele locaties lopen kabels en leidingen onder de gebouwen, voornamelijk onder het Wijngracht complex. Een overzicht van de ligging van alle kabel- en leidingstroken is in figuur 31 weergegeven. De data zijn afkomstig van het KLIC (Kabel en Leidingen Informatie Centrum). De blauwe lijnen geven kabels en leidingen aan; de lichtblauwe stroken zijn zones van twee meter breed waarbinnen de bodem mogelijk verstoord is door de aanleg van deze kabels en leidingen.

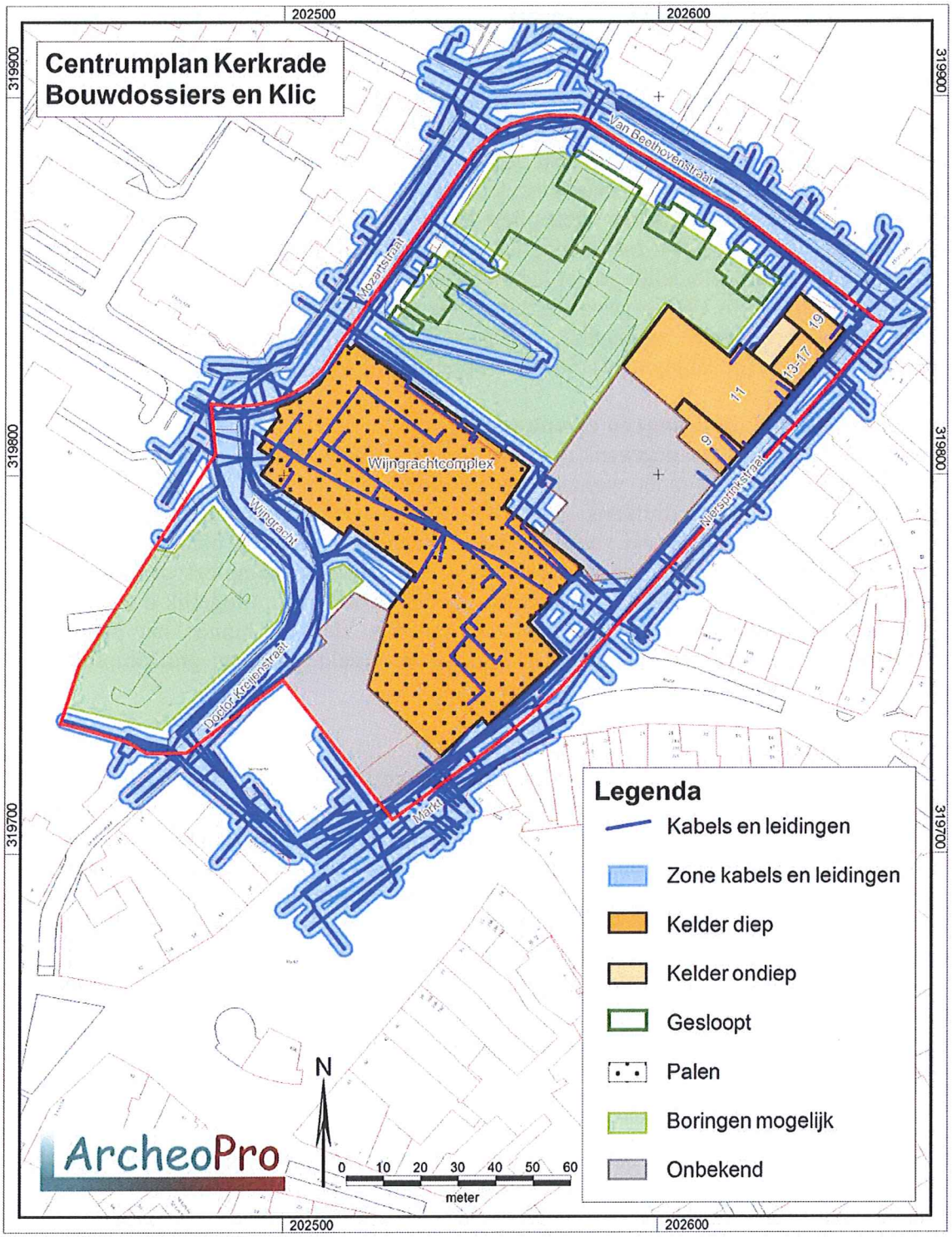

Figuur 31: Resultaten van het onderzoek naar verwachte verstoringszones op basis van bouwdossiers en kabel- en leidingendata (bron: klic)

2.8 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Specifieke ligging (locatie)
Het plangebied ligt op de westelijke rand van het met löss bedekte plateau van Kerkrade. Deze westelijke rand vormt de steile helling van het dal van de Anselderbeek. Een groot deel van het plangebied ligt binnen de historische (middeleeuwse) kern van Kerkrade. Het plangebied werd tot 1976 van west naar oost doorsneden door de internationale middeleeuwse handelsweg Antwerpen - Keulen. Deze liep ter plaatse van de huidige Wijngracht en Theaterpassage. De 19^{e} eeuwse bebouwing lag geconcentreerd langs deze weg. Met name na 1945 is het plangebied geleidelijk verder bebouwd en meermaals heringericht na sloop van de bestaande bebouwing. In 1976 is gestart met de bouw van het Wijngaardcomplex waardoor de oorspronkelijke historische bebouwing inclusief de van oorsprong middeleeuwse weg Antwerpen – Keulen (de Wijngracht) binnen het plangebied zijn verdwenen.

Verwachte perioden (datering) en complextypen
Op basis van de bekende gegevens omtrent archeologische waarden in het gebied en de landschappelijke situering moet worden geconcludeerd dat voor het plangebied een hoge archeologische verwachting (trefkans) geldt voor archeologische resten van (semi)pemanente landbouwnederzettingen daterend vanaf het neolithicum tot en met de nieuwe tijd met een accent op de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Een bijzonder complextype betreffen de Romeinse villacomplexen, relatief grootschalige landbouwbedrijven. Mogelijk dat resten van het op het Kloosterradeplein aangetroffen villacomplex zich tot binnen het plangebied uitstrekken. Nederzettingsresten kunnen in principe vergezeld gaan van grafcomplexen en zogenaamde *off-site* resten.

Uiterlijke kenmerken
Resten van agrarische nederzettingen uit het neolithicum tot en met de Romeinse tijd zullen bestaan uit meer of minder dichte concentraties van vondstmateriaal (met name vuursteen, aardewerk, houtskool, metaal en bouwmateriaal bestaande uit natuursteen, baksteen of verbrande leem) of als spoorvullingen van voormalige afvalkuilen, paalkuilen, waterputten en dergelijke onder de bouwvoor. Eventuele sporen van begraving kunnen uit resten van crematies of inhumatiegraven bestaan. Deze kunnen zowel voorkomen in kleine clusters van enkele graven als in grote grafvelden van vele tientallen graven. *Off-site* verschijnselen kunnen bijvoorbeeld uit opgevulde greppels, wegen, grensstenen, ploegsporen, afgedekte karrensporen e.d. bestaan.
Archeologische resten komen voor in of direct onder de oorspronkelijke bouwvoor of onder een eventuele colluviale afzetting.

Mogelijke verstoringen
Met name door de (voormalige) bebouwing en sloopwerkzaamheden binnen het plangebied kunnen er omvangrijke verstoringen van het bodemarchief hebben plaatsgevonden. Ter plaatse van het Wijngrachtcomplex zullen door de aanleg van kelderniveaus eventuele archeologische resten volledig zijn verdwenen. Dit geldt ook voor de bestaande bebouwing op het oostelijke deel van het plangebied langs de Niersprinkstraat. Op het noordelijke deel van het plangebied (deelgebied A) hebben zes woningen met tuin en een kantoorgebouw met parkeerplaats gestaan. Deze zijn recent gesloopt. Vooral de sloopwerkzaamheden zullen het bodemarchief sterk hebben aangetast. Ter plaatse van het terrein rondom deze voormalige panden (tuinen, parkeerplaatsen) kan de oorspronkelijke bodem echter nog intact zijn.

2.9 Onderzoeksstrategie

Doel van het inventariserend booronderzoek verkennende fase is om vast te stellen hoe de bodem is opgebouwd, in hoeverre deze nog intact is en of hierin behoudenswaardige archeologische resten aanwezig kunnen zijn. Uitgegaan wordt van een minimale boordichtheid van vijf boringen per hectare. Een dergelijke boordichtheid voldoet om de bodemopbouw doelmatig en betrouwbaar te karakteriseren en een eventuele grootschalige verstoring nader vast te stellen.

Het booronderzoek wordt beperkt tot deelgebied A. Binnen dit deelgebied zijn vijf boorpunten verdeeld. Hierdoor wordt binnen deelgebied de gewenste boordichtheid bereikt van minimaal vijf boringen per hectare. De boringen worden gericht geplaatst. De boringen 2 en 4 worden geplaatst op de plek van voormalige bebouwing om zo vast te kunnen stellen welke verstoring hier als gevolg van bouw en sloop is opgetreden. De boringen 1 en 3 worden juist buiten de voormalige bouwblokken verricht om zo na te gaan in hoeverre hier nog sprake is van een intact bodemprofiel. Boring 5 wordt op het vermoedelijk verlaagde deel van deelgebied A geplaatst. De boringen worden uitgevoerd met een edelmanboor met een diameter van 7 cm en met een ramguts met een diameter van 8 en 5 cm.

Elke boring wordt doorgezet tot in de ongeroerde C-horizont en tot de geplande ontgravingsdiepte c.q. tot op het pleistocene Maasgrind. Van alle boorpunten wordt de NAP-hoogte bepaald door middel van het AHN. De AHN-hoogtedata hebben een nauwkeurigheid van ± 5 cm. De boorlocaties (RD-coördinaten) worden in het veld vastgesteld met behulp van een GPS-ontvanger, type Garming CSx, met een nauwkeurigheid van ± 2 meter. De boorprofielen worden beschreven op basis van de ASB 5.2. Relevante c.q. representatieve boorprofielen worden gefotografeerd.

Op basis van de resultaten van het verkennend booronderzoek wordt het verwachtingsmodel eventueel aangepast en zal worden aangegeven in hoeverre (karterend) vervolgonderzoek naar archeologische indicatoren/materiële resten en sporen wenselijk en zinvol is en welk type onderzoek hiervoor het meest geschikt is.

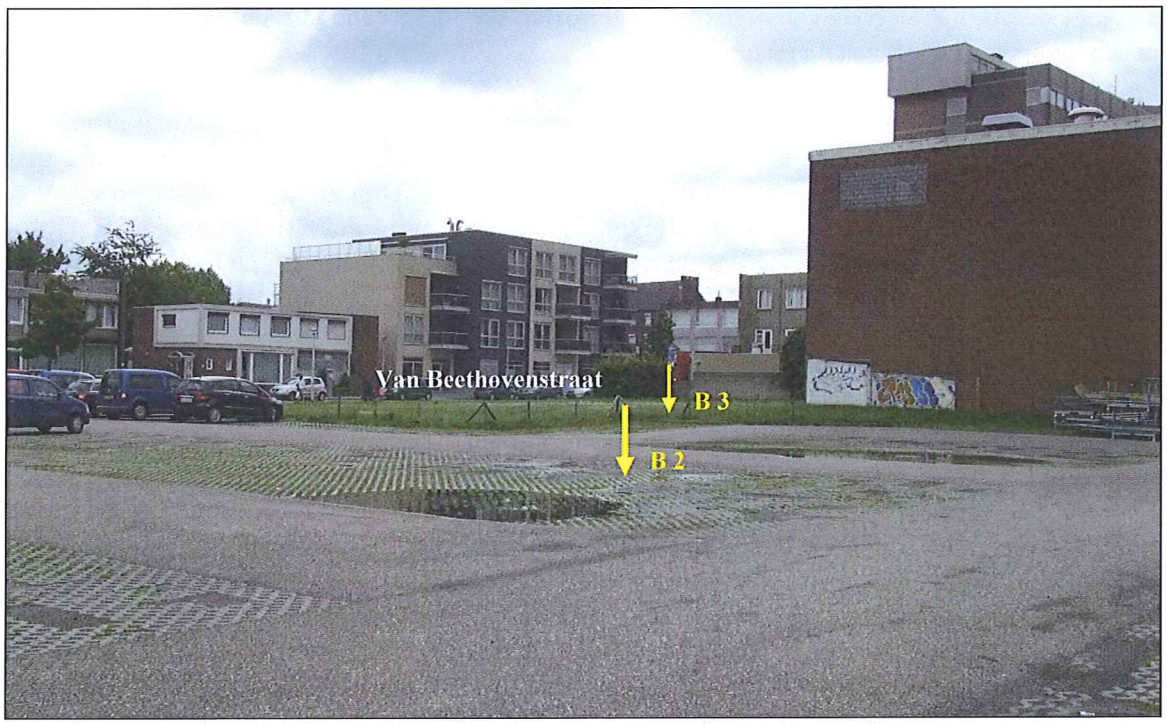

Figuur 32: Het noordelijke deel van het plangebied met de huidige parkeerplaats nabij boring 4, gezien in noordoostelijke richting

3 Veldonderzoek

3.1 Verrichte werkzaamheden

- Positie boringen: regelmatige verdeling over het noordelijk deelgebied, zie figuur 36.
- Gebruikt boormateriaal: ramguts met diameters van 8 en van 5 cm / edelmanboor met een diameter van 7 cm.
- Totaal aantal boringen: 5
- Boorgrid: n.v.t.
- Boordichtheid: ca. 8 boringen per hectare ter plaatse van het noordelijke deelgebied A (0,6 hectare)
- Geboorde diepte: 2,0 – 4,0 m –mv
- Inmeten boorlocaties: GPS
- Boorbeschrijving: Archeologische Standaard Boorbeschrijving (ASB 5.2)
- Inspectie bodemontsluitingen en/of oppervlaktekartering: In verband met de begroeiing en verharding van het plangebied was geen oppervlaktekartering mogelijk. Evenmin waren bodemontsluitingen aanwezig die geïnspecteerd konden worden op de aanwezigheid van archeologische indicatoren.

3.2 Resultaten en interpretatie booronderzoek

De ligging van de boorpunten is weergegeven op de boorpuntenkaart (figuur 36). De resultaten van het booronderzoek zijn opgesomd in bijlage 1. In totaal zijn binnen deelgebied A vijf boringen verricht. Alle boringen zijn doorgezet tot beneden de geplande ontgravingsdiepte van 1,5 tot 3,5 m –mv.

Uit de resultaten van het booronderzoek blijkt dat bodem binnen het plangebied uit een primaire laatpleistocene lössleemlaag bestaat met een dikte van circa 3,5 meter. Deze lössafzetting ligt op een pakket grof, sterk zandig Maasterrasgrind. In het ongeroerde lössleempakket zijn geen visueel herkenbare oude cultuurlagen, bodemhorizonten, vegetatielagen of stratigrafische niveaus aangetroffen die in verband kunnen worden gebracht met mogelijke archeologische resten.

De bodem blijkt tot wisselende diepten te zijn verstoord dan wel zijn opgehoogd met grond of bodemvreemd materiaal van elders. Ter plaatse van de voormalige bebouwing (boringen 2 en 4) is de bodem tot een diepte van 1,7 tot 2,6 m –mv verstoord. Hier zijn opgebracht c.q. sterk geroerde lagen aangetroffen bestaande uit puin, slakken/sintels, grind en puinhoudende leem. Deze opgebrachte/verstoorde laag ligt direct op de bruingele lössleem van de C-horizont. De oorspronkelijke bodem (brikgrond) is hier volledig verdwenen.

Ter plaatse van boring 5 aan de voet van de talud op het zuidelijke deel van deelgebied A is de oorspronkelijk bodem eveneens volledig verdwenen. Het lösspakket is hier nog slechts 1,5 meter dik. Ten behoeve van de aanleg van de parkeerplaats is hier na de ontgraving een 50 cm dikke grindlaag aangebracht.

In de boringen 1 en 3 zijn eveneens verstoring c.q. opgebrachte lage aangetroffen, maar deze reiken beduidend minder diep dan ter plaatse van de voormalige gebouwen. In boring 1 (figuur 33) is in de toplaag een circa 40 cm dikke puinlaag met daaronder eendunne laag van 10 cm slakken en sintels aangetroffen. Deze materialen zijn opgebracht; de puinlaag waarschijnlijk na de sloop van de gebouwen ter fundatie van de parkeerplaats. Onder de slakken/sintelaag ligt een oude A-horizont. De groenkleuring wijst op een oorspronkelijk hoger organisch stofgehalte. Door een plotselinge dichte afdekking met puin ontstaat een

anaeroob bodemmilieu met de groenkleuring als gevolg. De slakken/sintellaag is waarschijnlijk een oorspronkelijke eerste verharding, mogelijk nog voorafgaand aan de bouw van het recent gesloopte gebouw van het consultatiebureau. De oorspronkelijke A-horizont ligt direct op de C-horizont. Hier is geen duidelijke intacte brikgrond met een Bt-horizont aangetroffen.

Figuur 33: Foto van boring 1: 0,0-1,0 m -mv.

In boring 3 ter plaatse van de voormalige tuinen van de gesloopte woning langs de Van Beethovenstraat is onder een 1 meer dikke opgebrachte laag bestaande uit puin en slakken/sintels wel nog een vrijwel volledig intacte leembrikgrond aangetroffen. Deze bestaat uit een donkergrijze Ap-horizont, een geroerde E-horizont en een relatief zwak ontwikkelde Bt-horizont in de oorspronkelijk lössleem. (C-horizont); zie figuur 34. De Bt-horizont onderscheid zich door de roodkleuring als gevolg van ijzerinspoeling en de enigszins vastere consistentie als gevolg van een hogere lutumconcentratie.

Figuur 34a: Foto van boring 3: 1,0-1,5 m -mv

Figuur 34b: Foto van boring 3: 1,4-2,0 m- mv
Figuur 34c: Foto van boring 3: 1,9-2,6 m -mv

Tijdens de boorwerkzaamheden zijn naast de (sub)recente bestanddelen puin, slakken en steenkool geen archeologische indicatoren of sporen aangetroffen.

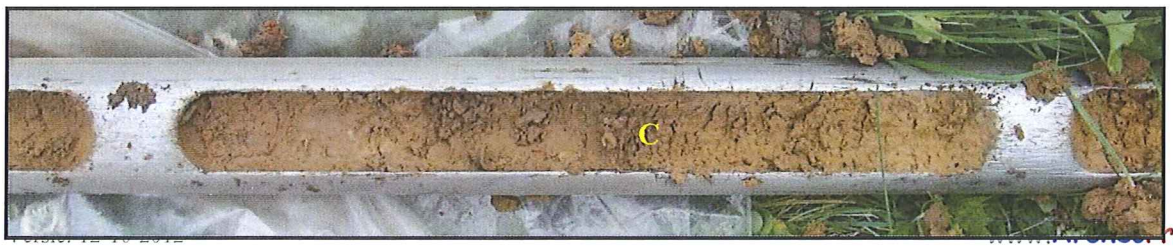

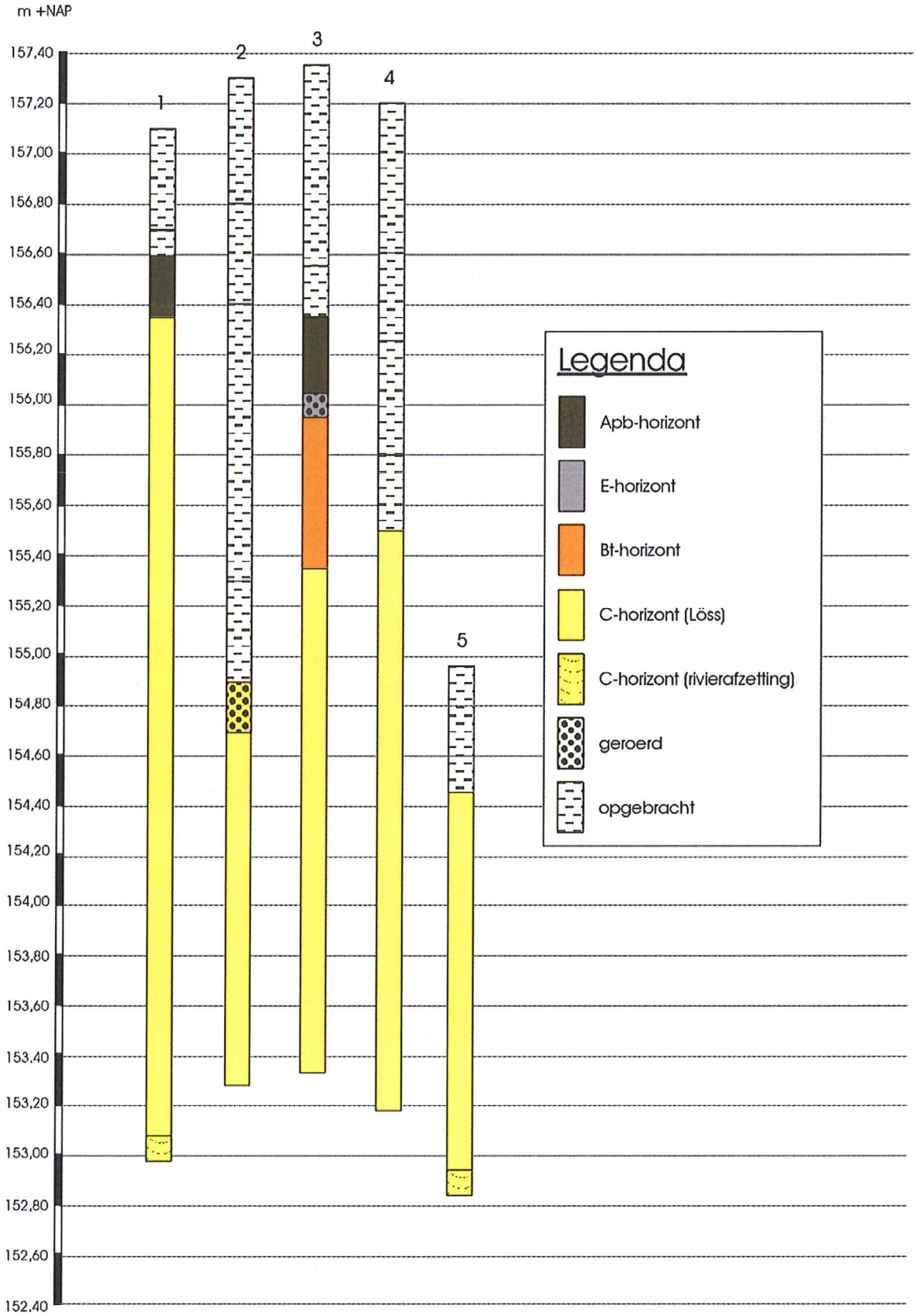

Figuur 35: Boorprofielen

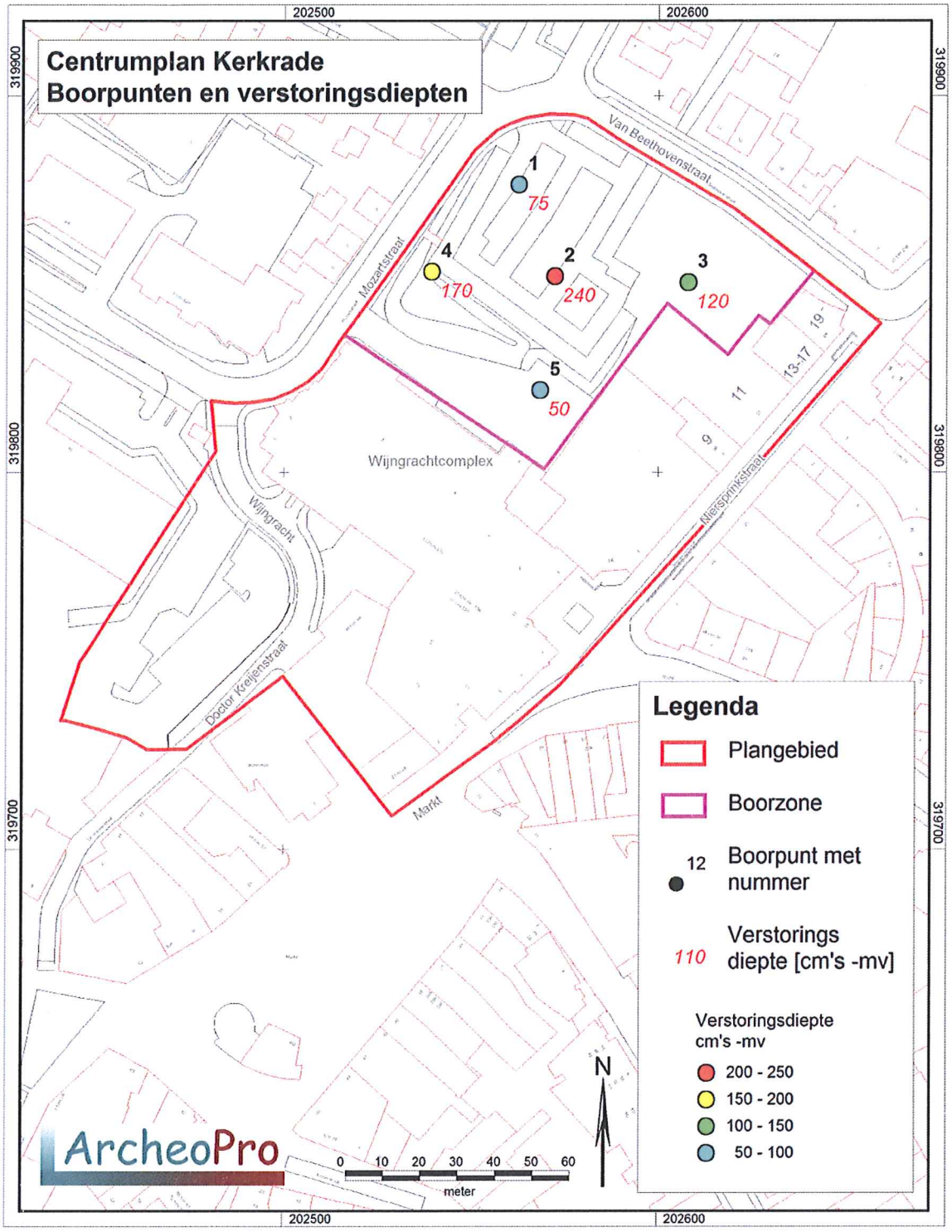

Figuur 36: Boorpunten met verstoringsdiepten.

4 Conclusies en aanbevelingen

Het plangebied ligt op de westelijke rand van het met löss bedekte plateau van Kerkrade. Een groot deel van het plangebied ligt binnen de historische (middeleeuwse) kern van Kerkrade. Het plangebied werd tot 1976 van west naar oost doorsneden door de internationale middeleeuwse handelsweg Antwerpen - Keulen. Langs deze weg lag historische bebouwing. Met name na 1945 is het plangebied geleidelijk verder bebouwd en meermaals heringericht na sloop van de bestaande (historische) bebouwing. In 1976 is gestart met de bouw van het Wijngaardcomplex waardoor de oorspronkelijke historische bebouwing inclusief de van oorsprong middeleeuwse weg Antwerpen – Keulen (de Wijngracht) binnen het plangebied zijn verdwenen.
Volgens het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel geldt voor het plangebied een hoge verwachting (trefkans) geldt voor archeologische resten van (semi)pemanente landbouwnederzettingen daterend vanaf het neolithicum tot en met de nieuwe tijd met een accent op de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Een bijzonder complextype betreffen de resten van Romeinse villacomplexen.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat grote delen van het plangebied door de recente bebouwing waaronder het Wijngrachtcomplex, naar verwachting dan wel met zekerheid sterk verstoord zijn. Enkel ter plaatse van het noordelijke deel van het (bestemmings)plangebied "Centrumplan" (deelgebieden A en B) zullen bodemverstorende graafwerkzaamheden worden verricht. Om de bodemopbouw en eventuele verstoringen vast te stellen, zijn binnen het noordelijke deel van het plangebied (herinrichtingszone A) vijf verkennende grondboringen gezet met behulp van een ramguts en een edelmanboor.
Uit het verrichte booronderzoek blijkt dat de bodem binnen deelgebied A buiten de voormalige bouwblokken nog gedeeltelijk intact is. Hier kunnen onder de opgebrachte puin- en slakken/sintellagen naar verwachting nog behoudenswaardige archeologische resten voorkomen. Aanbevolen wordt om binnen deelgebied A (toekomstige parkeergarage) voorafgaand aan de bouw hiervan een proefsleuvenonderzoek (IVO-P) uit te laten voeren. Dit onderzoek kan worden beperkt tot die delen waar geen sprake is geweest van recente bebouwing.

Het uitvoeren van een archeologische proefsleuvenonderzoek mag enkel gebeuren op basis van een voorafgaand opgesteld en door het bevoegd gezag goedgekeurd programma van eisen (PvE) en door een daartoe erkend archeologisch onderzoeksbureau. Bij het vervolgonderzoek dient rekening te worden gehouden met de in het gebied aangetroffen bodemverontreiniging. Het bodemonderzoek waaruit dit gebleken is, is uitgevoerd op 12 april 2012 door de firma Geonius (Zoer J.H.G. Verkennend bodemonderzoek en verkennend onderzoek asbest in bodem/puin ter plaatse van een gedeelte van de locatie Mozartstraat en Beethoven-straat te Kerkrade. Geonius Rapport MA-120203).

In alle gevallen geldt dat indien archeologische materialen en/of sporen aangetroffen worden, deze gemeld dienen te worden bij de gemeente Kerkrade, conform de Monumentenwet 1988, laatste wijziging van 1 september 2007, paragraaf 7, artikel 53 en verder.

Verklarende woordenlijst:
BP: Before Present (present = 1950)
GPS: Global Positioning System
IVO: Inventariserend VeldOnderzoek
NAP: Normaal Amsterdams Peil.
RCE: Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
SIKB: Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

Archeologische tijdschaal

Periode	Datering		
Midden- en Laat Paleolithicum (oude steentijd)	250.000	-	9000
Mesolithicum (midden steentijd)	9000	-	4500
Neolithicum (nieuwe steentijd)	4500	-	2000
Bronstijd	2000	-	800
IJzertijd	800	-	12 v. chr.
Romeinse tijd	12 v chr.	-	500 n. chr.
Vroege middeleeuwen	500	-	1000
Volle middeleeuwen	1000	-	1250
Late middeleeuwen	1250	-	1500
Nieuwe tijd	1500	-	heden

Bronnen

Grote historische Provincie Atlas van Nederland; deel 4 Zuid-Nederland 1838-1857 1:50.000. Topografische dienst Wolters Noordhoff Groningen 1990

Grote historische topografische Provincie Atlas Limburg; 1894-1926 1:25.000. Nieuwland Tilburg 2006

Grote topografische atlas van Nederland 1:50.000 Deel 4 Zuid-Nederland. Topografische dienst. Wolters Noordhoff Groningen 1997

Kadastrale minuut 1832 met aanwijzende tafels, (www.watwaswaar.nl)

Kadaster Topografische Dienst, Top25Raster, Top10Vector, GBKN kaarten, Emmen 2008

Luchtfoto, http://maps.google.nl

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, IKAW 2 (Indicatieve kaart Archeologische Waarden), Amersfoort.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, AMK (Archeologische monumentenkaart), Amersfoort.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, ARCHIS II (Archeologisch Informatie Systeem), http://archis2.archis.nl/

Rijkswaterstaat, Servicedesk Data, AHN (Actueel Hoogtebestand Nederland), Delft.

Stichting voor Bodemkartering, Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Wageningen, 1968.

Stichting voor Bodemkartering: Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000, Staring Centrum, Wageningen, 1989

Tranchot en v. Muffling, Kartenaufnahme der Rheinlande 1803-1820

Twaalf provinciën 2007. Atlas van topografische kaarten. Nederland 1955-1965. Uitgeverij twaalf provinciën. Landsmeer.

Literatuur

Augustus, L., 1973. Wijnstraat of Wijngracht; het Oostlimburgse tracé van de middeleeuwse handelsweg Keulen – Vlaanderen. In: de Maasgouw 92, 175-194.

Bakker, H. de en J. Schelling, 1989. Systeem van bodemclassificatie. De hogere niveaus. Wageningen.

Berendsen, H.J.A., 1997. Landschappelijk Nederland, Assen

Berendsen, H.J.A., 1997. De vorming van het land. Inleiding in de geologie en geomorfologie, Assen

Bunnik, F.P.M., 1999. Vegetationsgeschichte der Lößbörden schwisssen Rhein und Maas von der Bronzezeit bis in die frühe Neuzeit. PhD-thesis universiteit Utrecht.

Claes, J., 2010. Romeinse bebouwing bij het Kloosterraderplein in de gemeente Kerkrade, ADC-rapport-2129

Deeben, Jos e.a. (red.), 2005. De steentijd van Nederland. Stichting Archeologie

Gaauw, P. van der, M. de Grooth, J. Hoevenberg, L. van Hoof & H. Stoepker, 2007. Evaluatie en synthese van het in Limburg tussen 1995 en 2006 uitgevoerde onderzoek (www.limburg.nl)

Hekker, R.C. e.a., 1981. Dorp en stad in Limburg. Ontstaan, ontwikkeling, bescherming en herstel van historische nederzettingen. De Walburg Pers

Hos, T.H.L., 2010. Inventariserend Veld Onderzoek Kerkrade Marktstraat/ Einderstraat. Archol Rapport-137

Louwe Kooijmans, L.P., Broeke van den, P.W., Fokkens, H. & A. van Gijn, 2005. Nederland in de Prehistorie. Amsterdam.

Mulder, E.F.J de e.a. (red.), 2003. De ondergrond van Nederland. Wolters-Noordhoff, Groningen/Houten

Renes, J., 1988. De geschiedenis van het Zuidlimburgse cultuurlandschap, Maastricht

Ubachs, P.J.H., Handboek voor de geschiedenis van Limburg, 2000. Maaslandse Monografieën, 63. Hilversum

Verhoeven, M.P.F., 2007: Hoog, middelhoog en laag, een archeologische verwachtings- en cultuurhistorische advieskaart voor de Parkstad Limburg gemeenten en de gemeente Nuth, Weesp (RAAP-rapport 1483)

Zoer J.H.G. 2012 Verkennend bodemonderzoek en verkennend onderzoek asbest in bodem/puin ter plaatse van een gedeelte van de locatie Mozartstraat en Beethoven-straat te Kerkrade. (Geonius Rapport MA-120203)

Bijlage 1: Boorbeschrijving

Algemene kopgegevens	
Soort boring	BAR
Projectnummer	12-108
Projectnaam	Centrumplan, Kerkrade
Deelgebied	Nvt
Organisatie	ArcheoPro
OM-nummer	53083
coördinaatsysteem	RD2000
Coördinaatsysteemdatum	ETRS89
Locatiebepaling	GPS en meetlint
Referentievlak	NAP
Bepaling maaiveldhoogte	AHN
Boormethode	Guts en edelman
Boordiameter	3, 7 en 8 cm
Opdrachtgever	Gemeente Kerkrade

Posities van de boringen (boorlocaties)			
Boornummer	X_RD	Y_RD	mv m +NAP
1	202562.8	319876.6	157.10
2	202572.5	319852.3	157.29
3	202608.1	319850.7	157.31
4	202539.5	319853.5	157.20
5	202568.6	319822.0	154.98

Boorbeschrijving volgens ASB 5.2																			
Boor	LDO	Lithologie						Kleur				Overige kenmerken							AIS
Nr		GD	BK	BS	BZ	BG	BH	HK	TK	IK	VLK	CO	TL	SST	NVS	BHN	BI	GI	
1	40	P			4			GR		LI	RO						OPG		
	50	P						ZW									OPG		SLA
	75	L			1			GN								Apb	XX		SKO BST
	110	L						BR		LI						1C		LSS	
	410	G		4				BR		LI						2C		RIV	
2	50	P						GE	GR								OPG		
	90	G			4			GR		DO	BRGE						OPG		PUI BST
	200	L			3	3		GN			BRGE						OPG		PUI
	240	Z		1		2		GE	GN								OPG		
	260	L			1			BR		LI	GN					C	XX		
	400	L			1			BR		LI						C		LSS	
3	80	Z		3		1		BR		DO							OPG		BST LEI BST MOR
	100	P						ZW									OPG		SLA
	130	L			1			GR		DO						Apb			
	140	L			1			BR		LI						E	XX		BST SKO
	200	K		4				BR	RO							Bt			BST
	400	L			1			BR	GE							C		LSS	
4	60	P			4			GR	GE								OPG		BST PUI
	95	L			4	2		GR	GN		GE						OPG		SLA
	140	L			2			GR	BR	LI							OPG		BST
	170	P						RO									OPG		BST
	400	L			1			BR	GE							C		LSS	
5	50	G			4			BR	GE								OPG		
	200	L			1			BR	GE							1C		LSS	
	210	G		4				GE	BR							2C		RIV	

LDO – Onderzijde boortraject in cm -mv

Lithologie:

GD – Onverharde sedimenten: G = grind, K = klei, L = leem, V = veen, Z = zand, P = puin
Korrelgrootte: uf = uiterst fijn, zf = zeer fijn, mf = matig fijn, mg = matig grof, zg = zeer grof, ug = uiterst grof
Bijmengsels: BK = bijmengsel klei, BS = bijmengsel silt, BZ =bijmengsel zand, BG= bijmengsel grind, BH = bijmengsel humus. Betekenis toegevoegde cijfers: 1 = zwak, 2 = matig, 3 = sterk en 4 = uiterst.

Kleur:

HK = hoofdkleur, BL = blauw, BR = bruin, GE = geel, GN = groen, GR = grijs, OL = olijf, OR =oranje, PA = paars, RO = rood, RZ = roze, WI = wit, ZW = zwart.
TK = Tweede kleur (kleurafkortingen als boven).

IK = Intensiteit kleur: LI = licht en DO = donker
VLK = Vlekken (V): 2e en 3e letter is kleurafkorting als boven, 1 = weinig, 2 = matig , 3= veel

Overige kenmerken:
SO = Sortering: 1 = slecht, 2 = matig, 3 = goed, 4 = zeer goed
CO = Consistentie (C): ZSL-zeer slap, SLA-slap, MSL-matig slap, MST-matig stevig, STV-stevig
PLH = plantenresten (PL): PL0 = geen, PL1 = spoor, PL2 = weinig, PL3 = veel)
NVS = nieuwvormingen: MNC = mangaanconcreties, ROV = roestvlekken, FEC = ijzerconcreties, FFV = fosfaatvlekken
TL = trends in de laag; FUA = naar boven toe fijner, TOH = aan de top humeus, TOK = top kleiig
SST = Sedimentaire structuren; STKL = kleilagen, STLL = leemlagen, FLA = fijn gelaagd
LG = laaggrens; BSE = basis scherp, BGE = basis geleidelijk, BDI = basis diffuus
BHN = Bodemhorizont; BHA = A-horizont, BHAa = esdek, BHB = B-horizont, BHBs = B-horizont met sesquioxiden, BHC = C-horizont, BHCg = C-horizont met gleykenmerken, BHCr = gereduceerde C-horizont
BI = Bodemkundige interpretaties; BOV = bouwvoor , XX = recent verstoord, XM = verveend, VEG = veengrond, OPG = opgebracht, SLO = slootvulling, PD = plaggendek, AD = antropogeen dek, MPG = moderpodzol
GI = Geologische interpretaties; LSS = löss, COL = colluvium, ALL = alluvium, DEZ = dekzand, RIV = rivierafzettingen, FPG = fluvioperiglaciaal
AIS = Archeologische indicatoren; BST = baksteen, SKO = steenkool, HKF = houtskool fijn verdeeld, AWF = aardewerkfragmenten, PUI = puin, SIN = sintels, ASF = asfaltbeton, MXX = metaal SVU = vuursteenfragmenten, GLS = glas, SLA = slakken/sintels, VKL = verbrande klei/leem, PLC = plastic